

HEINRICH HEINE

NĚMECKO – ZIMNÍ POHÁDKA¹

Autorova předmluva

Báseň, která následuje, jsem napsal v lednu tohoto roku v Paříži, a svobodný vzduch města zadul do nejedné strofy ostřeji, než mi vlastně bylo milé. Neopomenul jsem ihned zmírnit a vyřadit všechno, co se zdálo neslučitelné s německým podnebím. Když jsem v měsíci březnu poslal rukopis svému nakladateli do Hamburku,² dostal jsem nicméně na uváženou rozmanité pochybnosti. Musil jsem znovu podniknout fatální práci s přepracováním, a tu se patrně stalo, že jsem vážné tóny ztlumil více, než bylo nutné, nebo že jsem je až příliš vesele přehlušil rolničkami humoru. Několika nahým myšlenkám jsem v rozmrzelém spěchu zase strhl jejich fikové listy, a tím jsem asi poranil nedůtklivé a choulostivé uši. Mrzí mě to, ale utěšuji se vědomím, že se větší autoři provinili podobnými přestupky. K Aristofanovi³ se na omluvu nebudu uchýlovat, neboť to byl zaslepený pohan, a jeho athénskému publiku se sice dostalo klasické výchovy, avšak málo vědělo o mravnosti. Na Cervantesa a Moliera⁴ bych se už mohl mnohem spíše odvolat; a první z nich psal pro vysokou šlechtu obou Kastilií, druhý pro velikého krále a vznešený dvůr versaillský! Ach, zapomínám, že žijeme ve velmi měšťanské době, a bohužel už vidím, že mnohé dcery vzdělaných stavů na Sprévě,⁵ ne-li dokonce na Alstře,⁶ budou nad mou ubohou básní ohrnovat své více nebo méně zahnuté nosíky! Co však předvídám s ještě větším zármutkem, to je skuhrání farizejských nacionálů, kteří teď sdílejí antipatie vlád, požívají naprosté lásky a vážnosti se strany censury a mohou v denním tisku udávat tón, kde jde o to potírat ty protivníky, kteří jsou zároveň odpůrci jejich nejvyššího panstva. Jsme v srdci obrnění proti nelibosti těchto chrabrých lokajů v černočervenozlaté livreji. Už slyším jejich pivní hlasy: „Hanobíš i naše barvy, vlastizrádce, příteli Francouzů,

¹ Z německého originálu *Deutschland – Ein Wintermärchen* přeložil Eduard Petiška, předmluvu H. Heina přeložila Anna Siebenschneinová, Praha 1956.

² Heinovým nakladatelem byl Julius Campe, který básníka neslýchaně vykořisťoval a z jeho díla nesmírně zbohatl.

³ Aristofanes (asi 460–388 př. n. l.) – řecký dramatik, proslul znamenitými satirickými komediemi, které tepaly úpadek aténské demokracie. Heine si zejména oblíbil Aristofanovu hru „Ptáci“.

⁴ Cervantes, Miguel de Saavedra (1547–1616) – velký španělský básník, jenž vedle svého hlavního románového díla „Don Quijote“, míněného původně jako satira na oblíbenou rytířskou prózu té doby, jež se však rozrostlo v dílo evropské proslulosti, napsal mnoho skvělých novel. Molière, Jean Baptiste Poquelin (1622–1673) – velký francouzský dramatik, který ve svých dílech („Tartuffe“, „Misanthrop“, „Zdravý nemocný“, „Lakomec“ aj.) podává realistickou kritiku společenských poměrů doby Ludvíka XIV. (1643–1715).

⁵ Spréva – řeka protékající Berlínem.

⁶ Alstra – řeka protékající Hamburkem.

kterým chceš odstoupit svobodný Rýn!“ Uklidněte se. Budu ctít vaše barvy a vážit si jich, až si toho zaslouží, až už nebudou nicotnou nebo otrockou hračkou. Zatkněte černočervenozlatý prapor na vrchol německé myšlenky, učíte z něho zástavu svobodného lidství, pak zaň dám svou krev. Upokojte se, miluji vlast stejně jako vy. Pro tuto svou lásku jsem prožil třináct let ve vyhnanství⁷ a právě pro tuto svou lásku se do vyhnanství vracím, možná už navždycky, ale rozhodně nefňukám, ani nekřívím hubu do trpitelské grimasy. Jsem přítelem Francouzů, jako jsem přítelem všech lidí, jsou-li rozumní a dobří, a protože nejsem tak hloupý ani tak špatný, abych si snad přál, aby si Němci a Francouzové, dva národy vynikající lidskosti, podřezali hrdla k radosti Anglie a Ruska a k zlomyslnému potěšení všech junkerů a flandráků na zeměkouli. Buďte klidní, nikdy neodstoupím Rýn Francouzům, už z docela prostého důvodu: protože je můj! Ano, můj je nezadatelným právem mého původu, jsem svobodného Rýna ještě svobodnější syn, na jeho břehu stála moje kolébka, a rozhodně nevidím, proč by měl Rýn náležet někomu jinému než rodákům. Alsasko a Lotrinsko nemohu ovšem tak snadno přivtělit německé říši, jak to děláte vy, neboť lidé v těchto krajích se pevně přimykají k Francii, aby nepozbyli práv, která získali francouzským státním převratem, aby si zachovali zákony rovnosti a svobodné instituce, které jsou měšťáckému duchu velice příjemné, avšak žaludku veliké masy arci ještě ponechávají mnohá přání. Ostatně Alsasané a Lotrinčané se zase připojí k Německu, až dokonáme to, co Francouzové začali, až je předstihneme v činech, jak jsme již udělali v myšlenkách, až se vyšvihne k posledním důsledkům, až rozdrtíme služebnost v jejím posledním úkrytu, v nebesích, až zachráníme boha, který na zemi přebývá v člověku, z jeho ponížení, až se staneme vykupiteli boha, až ubohý lid, vydědence štěstí a posmívaného genia a zprzněnou krásu znovu uvedeme do jejich důstojnosti, jak o tom zpívali a vyprávěli naši velcí mistři a jak si my přejeme, my učedníci. - Ano, nikoli jenom Alsasko a Lotrinsko, nýbrž celá Francie nám pak připadne, celá Evropa, celý svět - celý svět se stane německým. O tomto poslání a o takové světovládě Německa často sním, když se procházím dubovými lesy. To je *moje* vlastenectví.

V některé ze svých příštích knih se k tomuto tematiku vrátím se vši odhodlaností, s přísnou bezohledností, ovšem loyálně. Budu umět respektovat nejrozhodnější odpor, bude-li prýštit z přesvědčení. Trpělivě pak prominu i nejzavilejší nepřátelství; budu se zodpovídat dokonce i hlouposti, bude-li míněna poctivě. Celým svým mlčenlivým pohrdáním zahrnu však

⁷ V Paříži – Heine tam pobyl od roku 1831 do své smrti roku 1844. Podnikl cestu do Německa, jednak aby uviděl svou starou matku a jednak aby se svým nakladatelem Campem jednal o vydání nového svazku „Obrazů z cest“, poezie („Časové básně“) a „Německa – Zimní pohádky“, a aby tak dohodou o penzi, kterou měl nakladatel vyplácet jeho matce a jeho ženě, zabezpečil své nejbližší.

bezpáteřného lumpa, který z odporné závisti nebo nečisté osobní zlomyslnosti se snaží znevážit moji dobrou pověst ve veřejném mínění a při tom používá masky patriotismu, ne-li dokonce náboženství a morálky. Anarchistický stav německého politického a literárního novinářského světa byl v tomto směru někdy vykořisťován s dovedností, kterou jsem téměř musil obdivovat. Opravdu, padouch není mrtev, ještě stále žije a stojí léta v čele dobře organisované tlupy zákeřných literárních zlodějů, kteří řadí v džungli našeho denního tisku, leží schováni za každým keřem, za každým listem a jsou poslušni nejtiššího zapísknutí svého vznešeného náčelníka.

Ještě slovo. „Zimní pohádka“ tvoří závěr „Nových básní“, které v této chvíli vycházejí u Hoffmanna a Campeho. Aby mohl uskutečnit zvláštní vydání, musil nakladatel odevzdat báseň dozorčím úřadům do zvláštní péče, a nové varianty a škrty jsou výsledkem této vyšší kritiky.

Heinrich Heine

Hamburk, 17. září 1844

ZIMNÍ POHÁDKA

Rozloučení s Paříží

Adie, drahá Paříži,
nastal čas rozloučení,
zanechávám tě kvetoucí
slastmi a rozkošemi.

Německé srdce v hrudi mi
náhle tak choře bije,
jen lékař doma na severu
jediný vyléčí je.

V krátké době je vyhojí,
svou léčbou je slavný všude,
však přiznám, že se děsím již,
jeho lék těžký mi bude.

Adie, veselí Francouzi,
mí bratři, adie zatím,
tak bláznivá touha mě žene pryč,
však zakrátko se vrátím.

Hle, po vůni rašelin bolestně
jsem roztoužený celý,
po lüneburských ovcích a po řípě⁸
a po kyselém zelí.

Kouř z dýmek, hófráti, ponocní -
stesk po nich mi nejde z hlavy,

⁸ Lüneburské ovce – na pastvinách mezi Labem a Brémami.

i plattdeutsch,⁹ černý chléb, hrubosti
a pastorských dcer vlas plavý.

I po matce často mě trápí stesk,
přiznám to bez váhání,
po třináct let jsem nespátřil
tu milou starou paní.

Adie, krásná ženo má,
nevíš, jak mučí mne osud,
tisknu tě pevně na srdce,
a přece musím odsud.

Pro žíznivá muka k nejsladší
lásce se obracím zády -
musím zas dýchat německý vzduch,
jinak se udusím tady.

Muka a strach a nepokoj
až do křečí stupňuje se,
má noha chce šlapat v Německu,
nedočkavostí se třese.

Před koncem roku jsem nazpátek
z Německa a zdrav zcela,
novoroční dárky ti nakoupím,
nejhezčí jakés kdy měla.

⁹ Dolní němčina, nizoněmčina.

I

Byl právě měsíc listopad,
den za dnem smutně míjel,
se stromů vítr listů rval,
tehdy jsem do Němec vyjel.

A když jsem přišel k hranicím,
tu začlo srdce mi tlouci
tak silně, ba z očí, myslím, že
vytryskly slzičky vroucí.

A když jsem zaslechl německou řeč -
cit podivný v hrud' se vrací -
myslil jsem nejinak, že srdce mi
blaženě vykrvácí.

Dívka k harfě tam zpívala,
zpívala opravdu vřele
a falešně, přec však jsem byl
dojat tím zpěvem cele.

Zpívala o hoři milostném
o obětech, o setkání
tam v lepším světě nahoře,
kde už nic neporání.

Zpívala o slzavém údolí,
o slastech, jež záhy minou,
o věčnosti, kde v rozkoších
duši dny slavně plynou.

Zpívala starý zpěv o zřeknutí,
to hajej nynej o ráji;
když národ, ten klacek, zavrní,
tímhle ho ukolébají.

Znám onu píseň a znám onen text,
vím, jakého bývá rodu;
kdo psal jej, tajně víno pil
a veřejně kázal vodu.

Ó přátelé, nový, lepší zpěv
mé pero pro vás složí:
my chceme už zde na zemi
vytvořit království boží.

Chceme být šťastni na zemi,
bez hladu, bez strádání;
promrhat nemá líný břich,
co vyšlo z pilných dlani.

Roste tu chleba dost a dost¹⁰
pro všechny lidské ptáky,
i růže, myrta, krása a slast,
a cukrový hrášek taky.

Ať všem, až lusky rozpuknou,
zachutná hrášek sladce,
nebe pak klidně necháme
pro anděly a vrabce.

¹⁰ Srv. Heinova „Romantická škola“: „Změřili jsme země, zvážili přírodní síly, spočítali prostředky průmyslu, a hle, přišli jsme na to, že tato Země je dost veliká, že poskytuje každému dostatečný prostor, aby si na něm postavil chaloupku svého štěstí; že nás tato Země může všechny slušně uživit, budeme-li všichni pracovat a nebudeme-li chtít žít jeden na útraty druhého, a že nepotřebujeme odkazovat větší a chudší třídu až na nebe.“

Když dostanem křídla po smrti,
pak navštívíme, my zdejší,
nahore vás a s vámi tam
sníme ten koláč nejblaženější.

Hle nová píseň a lepší též,
jak housle s flétnou by zněly,
miserere a umíráček
se náhle odmlčely.

Genius Svobody s pannou Evropou
jsou spolu zasnoubeni,
leží si v náručí, vnořeni
do prvního políbení.

A schází-li kněžské požehnání,
sňatek je stejně platný -
ať žije ženich a nevěsta
a budoucí jejich rod zdatný!

Svatební básní je píseň má,
lepší, nová se klene,
v mé duši hvězdy vzcházejí
nejvýše posvěcené -

nadšené hvězdy divouce žhnou,
potoky plápolání -
jak divem mi síla narůstá,
duby bych lámal v dlani.

Co vkročil jsem na zem německou,

kouzlo mi tryská v žíly.
Matky se dotkl obr zas
a znovu v něm vyrostly síly.¹¹

II

Zatím co děvče o ráji
trylkovalo a hrálo,
několik pruských celníků
kufr mi visitovalo.

Čmuchají, hrabou se v košilích,
v šátcích a kalhotách, pane,
hledají krajky a klenoty
i knihy zakázané.

Vy blázni, v kufrech není nic,
jen tvařte se prozíravě,
kontraband, co se mnou cestuje,
ten vozím s sebou v hlavě.

Zde nosím krajky, i malinská
s bruselskou má v nich příklad,
až jednou své krajky vybalím,
budou vás šimrat a píchat.

V hlavě mám poklad příštích dnů
a korunní démanty z něho,
pro nového boha chrámový šperk,
pro velkého Neznámého.

¹¹ Srv. Heinova „Romantická škola“: „Tak jako byl obr Antaios nepřemožitelný a silný, dokud se nohou dotýkal matky země, a ztratil sílu, jakmile jej Herkules zvedl do výše, tak je i básník silný a mocný, dokud neopustí půdu skutečnosti, a stává se bezmocným, jakmile se blouznivě vznáší v čirém vzduchu.“

A mnoho knih v hlavě také mám,
o tom vás ujišťuji,
má hlava je jediné hnízdo knih,
které se konfiskují.

Věřte, že satanská knihovna
horších knih vsutku už nemá,
jsou nebezpečnější dokonce
než ty od Fallerslebena.¹²

Cestující, jenž vedle stál,
poznámenal mi zkrátka,
že přede mnou celní spolek je,¹³
ta pruských celních řádka.

„Ten celní spolek,“ podotkl,
„má pro národnost cenu,
tím roztržštěnou otčinu
budem mít sjednocenu.

Zaručí vnější jednotu,
tak zvanou materiální,
duševní dá nám censura
jednotu ideální -

¹² Hoffmann von Fallersleben (1798–1874) – německý demokratický básník; vydání jeho „Nepolitických písní“ mělo za následek, že byl zbaven profesury ve Vratislavi a že nakladatel Campe byl stíhán pruskou vládou. Heinovi se kniha nezdá být ani dobrou, ani nebezpečnou: „špatné žertíky na pobavení šosáků u piva a tabáku“.

¹³ Celní spolek – hospodářsko-politický spolek jednotlivých německých států (roku 1833 jich bylo 36), který v 19. století založil hospodářské sjednocení Německa a připravil tím i jeho sjednocení národně politické. Prusko se v něm ujalo vedení počátkem roku 1834, kdy se mu podařilo silným hospodářským a mocenským nátlakem připojit k němu i středoněmecký obchodní spolek a obdobný celní spolek jihoněmecký. Tak byla prakticky uskutečněna celní jednotu Německa. Nezúčastnilo se ho Rakousko a mimo zůstaly také Badensko, Meklenbursko, Lippe, Waldeck, Hamburk a Lübeck. Mezi státy, které do spolku vstoupily, padly celní přehradu a byl pro ně dohodnut společný tarif.

ta dá nám vnitřní jednotu
pro názor, pro myšlenku,
jednotné Německo potřebujem,
jednotné zevnitř i zvenku.“

III

V Cáchách spí Karel Veliký,¹⁴
tam v dómu pohřbený je -
s Karlem Mayerem ho nepleťte,¹⁵
neboť ten v Švábsku žije.

Nechtěl bych zemřít a pohřben být
jak císař v cášském dómu,
radši jak nejmenší básník bych žil
a třeba v Stuttgartě k tomu.

V Cáchách se nudí psi v ulicích
a prosí vás poníženě:
„Laskavý cizince, kopni nás, snad
se pobavíme díky změně.“

V tom nudném hnízdě jsem chodil sem tam,
bavil se chytáním lelků,
zas viděl jsem pruské vojáky,
nezměnili se vcelku.

Ještě jsou v šedivých kabátech,
krk rudý límec hřeje -

¹⁴ Karel Veliký (768–814) – francký vladař, císařem byl od r. 800.

¹⁵ Karl Mayer – nevýznamný švábský básník.

(„Červená znamená francouzskou krev“,
tak Körner v básni píše).¹⁶

Ještě jsou pedanty ze dřeva
a pohyb je pravoúhlý,
ve tváři rysy nadutců,
jež, zdá se, tam navždy ztuhly.

Jak svíčky chodí škrobeně,
takhle se vyfintili,
jako by spolkli tlustou hůl,
kterou je kdysi bili.

Nu, karabáč zcela nezmizel,
teď mají jej uvnitř v hrudi
a důvěrné tykání přece jen
staré „on“ nevypudí.

A dlouhé kníry vlastně jsou
v copařství novou fází,
cop, který kdysi vzadu byl,
se nyní pod nosy sází.

Ne špatný je nový kroj jezdecký,
ten chválit je zapotřebí,
nejvíce ze všeho přilbu však,
jež míří svou špicí k nebi.¹⁷

To připomíná rytíře,

¹⁶ Theodor Körner (1791–1813) – německý básník, jenž burcoval dobrovolníky do bojů proti Napoleonovi, v nichž padl. Že „červená znamená francouzskou krev“, napsal v „Písni černých myslivců“.

¹⁷ Tj. Pickelhaube, zavedená v pruském vojsku na začátku let čtyřicátých, byla typická ještě i pro parádní uniformu důstojníka vilémovské éry

čas, kdy kvetla romantika,
a hradní paní de Montfaucon,¹⁸
Fouquého, Uhlanda, Tiecka.¹⁹

Toť krásná vzpomínka na středověk,
na zbrojnoše zápasící,
ti v srdci svém věrnost nosili
a erby na zadnici.

Toť vzpomínka na turnaj, křižáctví,
na trubadurů zpěv vřelý,
na dobu víry bez tisku,
kdy noviny nevycházely.

Ba, přilba se mi zamlouvá,
vidím v ní vtipnou hříčku,
královský nápad to vskutku byl,
i pointu má, špičku.

Jen při myšlence na bouřku
mám strach, že špice lehce
nejmodernější blesk přivolá
k té romantické lebce.

Také když válka vypukne,
pokryjte lehčeji čela,

¹⁸ Hrdinka hry německého dramatika Augusta Kotzebua (1761–1819), politického vyzvědače ruské carské vlády, jenž byl zavražděn studentem Sandem. Autor velkého počtu oblíbených, ale umělecky nenáročných veseloher, proslul jako zavilý závistník Goethovy velikosti, kterou stíhal zesměšňujícími popěvkami a pamflety.

¹⁹ Fouqué, Friedrich de la Motte (1777–1843) – reakční německý romantik, psal romány a novely, v nichž idealizoval středověk; Ludwig Uhland (1787–1852) – německý básník a literární historik, autor znamenitých balad a historických dramát, hlava tzv. švábské básnické školy; Ludwig Tieck (1773–1853) – příslušník německé romantické školy, pohádkář, romanopisec a dramatik, jeden z nejoblíbenějších a nejčtenějších spisovatelů své doby.

ta stará těžká přilbice
by v běhu vám překážela.

V Cáchách ve štítu na poště
ptáka si člověk zas všimne.
Jak toho ptáka proklínám!
Pln jedu měřil si mne.

Ty hnusný ptáku, jestli tě²⁰
mé ruce někdy lapí,
všechno peří ti vyškubu
a usekám ti drápy.

Pak vysadím tě na bidlo
a připoutám tě k němu,
zavolám střelce z Porýní
k střelení veselému.

A ten, kdo ptáka sestřelí,
hle, koruna s žezlem je jeho,
„Ať žije král,“ zatrubte tuš
pro muže tak udatného.

IV

Kolín jsem spatřil až za noci,
tu slyšel jsem šumění Rýna,
tu ovíval mne už německý vzduch,
tu jeho vliv začíná -

na mou chuť k jídlu. A tak jsem

²⁰ Hnusný pták – pruský orel.

tam jedl šunku s vejci,
a že byla velmi solená,
já rýnského popíjel si.

Ještě tu v zelené sklenici
rýnské jak zlato svítí,
a vypiješ-li víc žejdlíků,
do nosu vystoupí ti.

V nose tě sladce zalechtá,
žes rozkoší bez sebe zcela,
ven hnalo mě to v šerou noc,
kde ozvěna v uličkách zněla.

Kamenné domy mne měřily,
jak by mi vyprávět chtěly
legendy svatého Kolína,
jež za dávných let se děly.

Ano, před časy panoval
tu pobožný kuten,
zde vládli tehdy muži tmy,
jež popsal Ulrich von Hutten.²¹

Zde středověký kankán mnich
s jeptiškou tančil kdysi,

²¹ Ulrich von Hutten (1488–1523) – rytíř a humanista, autor pamfletů proti papeži, bojovník za duchovní svobodu, účastník jihu německého povstání vedeného Sickingenem (oba byli příslušníky středního šlechtického stavu, odsouzeného tou dobou již k zániku). Spoluvydavatel „Epistolae obscurorum virorum“ („Listy tmářů“), potírajících nepřátele znamenitého humanisty Johanna Reuchlina, z nichž smutně proslul Hochstraaten, správně Hoogstraaten (asi 1460–1527), dominikán a fanatický papežský inkvizitor, krutý soudce kacířů ve velké oblasti západního Německa se sídlem v Kolíně nad Rýnem.

zde Hochstraaten, Menzel z Kolína,²²
psal jedovaté spisy.

Zde plameny hranic hltaly,
knihy i lidská těla,
k tomu jim zvony zvonily
a Kyrie eleison zněla.

Hloupost a zloba se spářily
jako psi na ulici,
ještě dnes vnuky poznáš co rod
pro víru nenávidící.

Však hle! Ten velkolepý brach
tamhle při měsíčním svitu!
Toť kolínský dóm, jenž po čertech²³
černě k obloze ční tu.

Měl být pro ducha Bastilou,
tak mysli Římané lstiví.²⁴
„Z tak velkého vězení nevyjdeš
už, německý rozumě, živý!“

Tu přišel Luther a zavolal²⁵
„Zadržte!“ , co měl síly -
od oné chvíle práci hned
na dómu přerušili.

²² Wolfgang Menzel (1798–1873) – reakční německý historik a literární dějepisec, vrstevník Heinův, odpůrce Goethův a úhlavní nepřítel Francouzů. Jeho vystoupení proti tzv. „Mladému Německu“ v třicátých letech působilo jako denunciacce a vyvolalo zákaz knih několika spisovatelů, mezi jinými také spisů Heinových.

²³ Kolínský dóm – stavba, započatá v 13. století, zůstala několik set let nedokončena.

²⁴ Římsko-katoličtí kněží.

²⁵ Martin Luther (1483–1546) – německý náboženský reformátor, bojovník proti papežství a prolhanosti katolické církve, zakladatel protestantismu; svým skvělým překladem bible měl rozhodující vliv na vytváření moderní spisovné němčiny. Zprvu lidový kazatel, přešel v době selské války (1524 a 1525) na stranu knížat proti vzbouřenému selskému lidu.

Dokončen nebyl - a dobře tak,
vždyť právě to neskončení
jej v pomník protestantského poslání
a německé síly mění.

Vy taškáři z chrámové jednoty,
vy bědní ubožáci,
chcete tu pevnost dokončit,
vy chcete začít s prací?

Jak šílený budERR! A nadarmo
nosíte almužní měšce,
u židů žebráte, kacířů,
nikdo vám přispět nechce.

Nadarmo bude veliký Liszt²⁶
pro tohle koncertovati
a nadaný král nadarmo
bude tu deklamovati.

Nebude dokončen kolínský dóm,
ač na jeho dokončení
odeslali loď s kamením
ti blázni ve švábské zemi.

Nebude dokončen, ať havrani
a sovy o překot křičí,
tak rády sní ve věžích chrámových
a novoty se jim přičí.

²⁶ Franz Liszt (1811–1886) – hudební skladatel, hrál ve prospěch chrámové stavby, král Friedrich Wilhelm IV. ji podpořil propagační řečí a štuttgarští poslali pro chrámové zdivo stavební kameny.

Ba přijde dokonce jednou čas,
kdy místo dokončení
se prostorný vnitřek chrámový
na koňské stáje změní.

„A bude-li z chrámu koňská stáj,
co bude s třemi svatými králi,
jež v tabernakulu ze svůj sen²⁷
po léta klidně spali?“

Tak slyším ptát se. Leč jaképak
okolky dneska s nimi?
Tři svatí králové z východu
mohou mít nocleh jiný.

Poslechněte mou radu jen:
kde svatý Lambert pne se,²⁸
ať každý z tří košů na věži
jednoho krále nese.

A chybí-li jeden z trojpolku,
poslyšte moji radu,
dosad'te za krále z Východu
jiného ze Západu.

V

Když k rýnskému mostu přišel jsem,
obrácen k přístavu tváří,

²⁷ Tabernakulum – svatostánek nebo přístřešek, v němž bývaly ukládány ostatky.

²⁸ Svatý Lambert – ve věži kostela sv. Lamberta v Münsteru visí železné koše, v nichž byly v 16. století vystaveny mrtvoly popravených novokřtěnců, zejména jejich vůdce Johanna von Leyden.

viděl jsem, jak teče otec Rýn
v tiché měsíční záři.

„Otče Rýne, buď pozdraven,
jak ses měl po čas dlouhý?
Často jsem na tebe myslíval,
pln žádosti a touhy.“

To řka, jsem z hloubi vln uslyšel
podivně mrzuté tóny,
jak pokašlávání starcovo,
bručení, měkké stony:

„Bud' vítán, chlapče, jsem věru rád,
žes na mne nezapomněl,
už třináct let jsem tě nespátril,
v tom čase zle jsem se poměl.

Kameny spolkl jsem v Bieberichu,²⁹
ty nebyly lahodné vskutku,
však verše, jež Mikuláš Becker psal,³⁰
mě tlačí víc v žaludku.

Opěval mne jak nejčistší
pannu, co země hostí,
jež nikým si nedá uloupit,
věneček poctivosti.

²⁹ V Bieberichu – výprava více než sta rýnských lodí potopila v únoru 1841 u Bieberichu obrovský náklad kamenů (předstíraně určený pro kolínský dóm), které zatarasily pravé rameno řeky.

³⁰ Mikuláš Becker – soudní písař v Geilenkirchenu, „proslul“ protifrancouzskou písní „Sie sollen ihn nicht haben, den freien deutschen Rhein“ („Ten nikdy nedostanou, svobodný Němců Rýn“), na kterou z čelných Francouzů polemicky a rozhořčeně reagovali básníci Hugo (1802–1885), Lamartine (1790–1869) a Musset (1810–1857).

Když slyším tu hloupou písničku,
rád bych se viděl v hrobě,
chtěl bych si rvát svůj bílý vous
a utopit se sám v sobě.

Francouzi vědí mnohem líp,
že nejsem už čistá panna,
častokrát s jejich vítěznou
má voda pomíchána.

Ta hloupá píseň a hloupý chlap,
co na mne snesl hany,
zčásti i politicky jsem
zle kompromitovaný.

Vždyť jestli se vrátí Francouzi,
abych se rděl před nimi,
já, jenž se modlil k nebesům,
ať Francouze navrátí mi.

Já jsem je vždycky miloval,
ty malé Francouze milé -
zpívají, hopsají ještě jak dřív?
Nosí kalhotky bílé?

Rád bych je zase uviděl,
mám však strach z persifláže,
to pro tu píseň prokletou,
to pro tyhlety blamáže.

Alfred de Musset, ten uličník,³¹
jak tambor jde přede všemi,
všechny své vtipy ničemné
do uší zabubnuje mi.“

Tak naříkal ubohý otec Rýn,
nešlo jej upokojit,
ač mnohým slovem útěšným
jsem mu chtěl srdce hojit:

„Ó, neměj, otče Rýne, strach,
francouzský posměch tě mine,
to nejsou ti staří Francouzi,
i kalhoty nosí jiné.

Rudé jsou kalhoty, ne bílé už,
i knoflíky vyměnili,
nepějí už a neskáčou,
v myšlenkách hlavy chýlí.

O Kantovi, Fichtovi, Heglovi³²
se učeně teď baví,

³¹ Alfred de Musset (1810–1857) – významný francouzský romantický básník, autor vášnivě milostných veršů.

³² Immanuel Kant (1724–1804) – německý idealistický filosof, autor mnoha filosofických děl, jako jsou „Kritika čistého rozumu“, „Kritika praktického rozumu“, „Kritika soudnosti“. Jeho teorie o nepoznatelnosti „věci o sobě“ popírá možnost poznání světa a dostačujícího poznání vůbec. Jeho učení se snaží najít kompromis mezi filosofií a náboženstvím a odráží, jak říká Marx, „bezmocnost, stísněnost a ubohost německých měšťáků“. Objevil J. G. Fichta a ovlivnil velkého dramatika F. Schillera (1759–1805). Johann Gottlieb Fichte (1762–1814) – klasický zástupce subjektivního idealismu, ve vývoji dialektiky předchůdce Heglův. Obviněn z ateismu, vzdal se jenské profesury a odešel do Berlína, kde se stal jedním ze zakladatelů tamní univerzity a vůdcem jejího studentstva. Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831) – jeden z největších německých filosofů, obsáhl ve svých univerzitních přednáškách tyto obory: logiku, přírodní filosofii, psychologii, přirozené právo, filosofii dějin, estetiku, filosofii náboženství a dějiny filosofie. Lenin označil jeho filosofii za jeden ze tří hlavních duchovních zdrojů 19. století, které vedly k marxismu. Hegel vyzkoumal a vyložil základy dialektiky. Protože však tak učinil s pochybeného idealistického hlediska, byla jeho filosofie zneužívána k ospravedlnění, obraně a idealizaci pruského státu.

kouří tabák a pivo pijí,
mnozí i kuželky staví.

Filistry jsou už jako my,
vedou v tom i před námi,
hengstenbergovci se stávají z nich,³³
už nejsou voltairiány.³⁴

Alfred de Musset opravdu
je ještě uličníkem,
však my mu jazyk spoutáme,
až začne utrhat s křikem.

A zabubnuje-li ti špatný vtíp,
dáme se do pískání
o tom všem, co ho potkává
u hezkých dívek a paní.

Už, otče Rýne, se upokoj,
dej špatné písň stranou,
zaslechneš brzy lepší zpěv -
buď zdrav a na shledanou.“

VI

Paganiniho stále doprovázel³⁵
spiritus familiaris,³⁶

³³ Hengstenbergovci – stoupenci názorů ortodoxního protestantského teologa E. W. Hengstenberga (1802–1868), jenž např. odmítl pro mravní závadnost Goethův román „Spříznění volbou“; je tu Heinem uveden posměšně.

³⁴ Voltairiáni – zastánci názorů F. M. Arouet Voltaira (1694–1778), francouzského spisovatele, historika, dramatika a básníka, významného představitele osvícenské literatury před francouzskou buržoazní revolucí.

³⁵ Niccolò Paganini (1782–1840) – virtuos na housle a hudební skladatel světové pověsti. Na jeho častých a dalekých cestách jej jako impresario doprovázel Georg Harrys, průměrný spisovatel, z jehož deníku je známa stať „Paganini v dostavníku a v pracovně, ve chvílích sdílnosti, ve společnosti a na koncertech“.

³⁶ Věrný přítel, oddaný sluha, zde: nerozlučný průvodce.

někdy co pes a někdy zas
co nebožtík Georg Harrys.

Rudého muže zřel Napoleon,³⁷
než vážné děly se věci,
Sokrates měl svého démona,³⁸
jenž nebyl výmyslem přeci.

Já, když sedal jsem za noci
u psacího stolu, jsem vídal
děsného hosta za sebou,
jenž zakuklen mě hlídal.

Pod pláštěm cosi schovával,
co podivným leskem hrálo,
když plášť se rozhalil, co sekýrou
popravčí být se zdálo.

Byl zavalité postavy,
oči, dvě hvězdy, planou,
nikdy mě v psaní nerušil,
zůstal stát klidně stranou.

Už léta jsem ho nespáčil,
zvláštního tovaryše,
v Kolíně jsem ho našel zas,
když měsíc zářil tiše.

³⁷ Napoleon I. (1769–1821) – francouzský císař v letech 1804–1815. Srv. Heinovy „Poměry ve Francii“: „Potom slychal (Ludvík Filip z rodu orleánského, občanský král ve Francii 1830-48) jízlivý smích téhož červeného mužička, který se někdy dokonce i za zády Napoleonovými hlasitě smál ve chvílích, kdy vladař v audienčním sále udílel nejpyšnější rozkazy.“

³⁸ Sokrates (469–399 př. n. l.) – řecký filosof a učitel Platonův, vystupoval proti tradičnímu pojetí mravnosti a představoval si dobro jako všeobecnou ideální normu lidského jednání. Jeho démon byl jakýsi vnitřní hlas, který ho prý neomylně vedl. Svou filosofií, věnovanou převážně otázkám morálky, řadí se k idealistickému směru starověké filosofie. Byl odpůrcem athénské demokracie. Sokrates byl odsouzen k smrti jedem, protože se rouhal bohům a kazil prý mládež.

Zamyšlen v ulicích loudám se,
tu vidím, že v patách jde mi,
když zastavím se, stojí též,
tak jako stín můj němý.

Stál, jak by čekal na něco,
sotva jsem vykročil dále,
šel za mnou. A tak přišli jsme
až na rynek ke katedrále.

Nesnesl jsem to, vzchopím se
a řeknu: „Teď mluvit počni,
proč za mnou jdeš cestou necestou
a v této pustině noční?”

Nalézám tě vždy v hodinu,
kdy hrud' mám otevřenou
celému světu a mozkiem mým
se blesky ducha ženou.

Hledíš na mne tak ztrnule,
mluv: nač to ukrýváš,
co svítí skrytě pod pláštěm?
Kdo jsi, jaké máš přání?“

On mi však suše odpověděl,
ba, trochu flegmaticky:
„Prosím tě, jen mě nezaklínej
a nebuď emfatický!”

Já nejsem strašidlo dávných dob,

jež uteklo ze hřbitova,
filosofie mě nenadchla
a nemám rád rétorská slova.

Jsem od přírody praktický,
vždy klidný a vždy němý,
přec věz, co v duchu jsi vymyslel,
to provést úkolem je mi.

Ať přejde třeba i řada let,
nestanu, dokud svět nám
nezměním, jak tys vymyslel,
ty myslíš, a já jednám.

Jsi soudcem, já jsem biřicem
a poslušně služebnický
rozsudek splním, ježž vyneseš,
ať dobrý či špatný, vždycky.

Před konsulem nosili sekyru³⁹
za dnů starého Říma,
ty také máš svého liktora, leč
sekyru za tebou třímá.

Já jsem tvůj liktor a já jdu⁴⁰
za tebou bez ustání,
jsem s třpytnou popravčí sekyrou čin
za tvými myšlenkami.“

³⁹ Konsul – titul dvou nejvyšších úředníků římské republiky.

⁴⁰ Liktor – v starém Římě čestný průvodce nejvyšších úředníků, vykonavatel jejich rozsudků a jimi stanovených trestů. Na znamení hodnosti svého pána nosili liktoři fasces, svazek prutů se sekyrou.

VII

Šel jsem domů a spal, jak by
mě andělé kolíbali.
V německých duchnách se měkce spí,
vždyť prachovým peřím je cpali.

Jak často jsem toužil po sladké
podušce rodného domu,
když ležel jsem na tvrdých matracích
beze snu, exulant k tomu.

V našich duchnách se krásně spí
a sny jsou nejpěknější,
zde německá duše odhodí
všechna pouta vezdejší.

Cítí se volna a vznáší se
vysoko k nebeské báni,
ó německá duše, jak hrdý je let
tvých snů za nočního spaní.

Bohové blednou, když blížíš se,
a na cestách v tom snění
mnohou hvězdičku vyleštila
jsi svými perutěmi.

Francouzům, Rusům patří zem,⁴¹
a moře Britům zase,

⁴¹ Myšlenka, k níž se Heine ve svém díle vrací často: Francouzové a Rusové jsou velmoci kontinentální, Britové vládou moři, Němci jsou vládci vzdušných prostorů – snů. Útěchou jim bývá, že jiní národové jsou „přízemní“, kdežto oni sami jsou „pány v říši ducha“.

nám vzdušná říše bez pochyb -
toho, co v noci zdá se.

To naše hegemonie je,
zde nejsme roztrženi,
ostatní národy vyrostly
prostě na ploché zemi.

A když jsem usnul, tu jsem měl sen,
že chodím zas v měsíčním svitu
po starém Kolíně a že můj krok
v ulicích ozvěnou zní tu.

A za mnou můj černý průvodce
zakuklen kráčel stále,
nohy mi únavou klesaly,
přece však jsme šli dále.

Tak šli jsme dál. Já srdce měl
hluboce probodané
a ze zlé rány na srdci
v krůpějích krev mi kane.

Často jsem do ní vnořil prst
a často stalo se mi,
že potřel jsem věžeje domovní
svou krví při procházení.

A po každé, když jsem označil dům
krví své zející rány,
tiše a bolestně zdaleka
zazněly žalostné hrany.

Na nebi bledl měsíc však
stále víc zakaboněn,
jak černí oři hnaly se
divoké mraky po něm.

Za mnou šla dál temná postava,
jež sekýru do pláště halí,
a jistě pěknou chvíli už
jsme pospolu putovali.

Jdeme a jdeme až konečně
jsem zase u katedrály,
a že byly dveře dokořán,
tak jsme se dovnitř brali.

Jen smrt a noc a mlčení
zná prostor obrovitý,
aby tma byla temnější,
tu a tam lampička svítí.

Dlouho jsem kráčel sloupovím,
jen krok průvodce slyšel,
krok za krokem mě sledoval,
i sem teď za mnou přišel.

Konečně došli jsme na místo,
z něhož se záře svéc lila,
kde blyštělo zlato a drahokam,
kaple tří králů to byla.

Avšak svatí tři králové,

z nichž každý tu věčný sen dřímá,
div divoucí! teď seděli
na hrobkách pěkně zpříma.

Tři kostlivci v divné paradě
nesli na zažloutlé skrání
korunu, také třímali
žezlo v kostnaté dlani.

Jak tahací panáci zvedali
své dávno mrtvé kosti,
po kadidlu páchli a zároveň
také po trouchnivosti.

I ústy jeden z nich zahýbal
a dlouhou řeč tu skládá,
vysvětluje mi zevrubně,
proč si můj respekt žádá.

Za prvé, poněvadž mrtvý je,
za druhé, že jde o krále,
za třetí, poněvadž světcem je -
tím vším mne nedojal ale.

Dal jsem mu odpověď s úsměvem:
„Těch marných slov už dosti!
Vidím, že v každém směru už
patříš jen minulosti.

Pryč odtud, pryč, v hrobě hluboko,
tam váš byt po právu je,

poklady této kaple však
život teď zabavuje.

Veselé jezdecko budoucna
má ve vašem chrámu bydlet,
a nepůjdete-li po dobrém,
dám do vás pažbami mydlit.“

Tak mluvil jsem; když jsem se otočil,
tu viděl jsem, jak děsně září
strašlivá sekyra průvodce,
vyčetl pokyn v mé tváři.

Přistoupil blíž a sekyrou
roztříštil staré kosti
ubohé pověry, srazil je
do prachu bez milosti.

Ozvěna ran v klenbách hučela
a strašná se vracela na zem! -
Proud krve z mé hrudi vytryskl
a já se probudil rázem.

VIII

Do Hagenu z Kolína poště dáš
pět tolarů, šest grošů pruských.
Žel, dostavník byl už obsazen,
zadní vůz pomoh mi z úzkých.

Podzimní ráno, vlhká šed',
vůz supí blátem cesty,

navzdory cestě a nečasu
cítil jsem sladké štěstí.

Vždyť je to vzduch mého domova!
Cítím jej v žhnoucí líci!
a toto je špína otčiny,
to bláto na silnici!

Koně vrtěli ocase
jak známí důvěrní milí
a jejich koblížky jablky
Atalantinými mi byly.⁴²

Jeli jsme Mühlheimem, pěkný je,
lidé se pilní zdají.
Byl jsem tu v roce jednadvacet⁴³
naposled, tuším, v máji.

Tenkrát tu bylo vše samý květ,
paprsky slunce se smály,
ptáci zpívali toužebně
a lidé zadoufali -

myslili: „Vychrtlé rytířstvo⁴⁴
přípravy k odjezdu činí,
na rozloučenou jim nalijem
z železných lahvic nyní.

Tančící svoboda přinese

⁴² Atalante – princezna z řecké mytologie; je proslavena krásou a rychlostí. Kdo se ucházel o její ruku, musel s ní podstoupit beznadějný závod v běhu. Teprve Hippomenes ji předstihl a přelstil tím, že jí házel do cesty zlatá jablka.

⁴³ Před útekem do Francie.

⁴⁴ Rytířstvo – původně, tj. v básníkově rukopise, bylo Prušáci.

prapor, jenž bílý, modrý a rudý,
snad dokonce z hrobu mrtvého
Bonaparta nám vzbudí.“

Ach Bože! Rytíři ještě jsou zde
a mnozí lstiví kosi,
již přišli vyzáblí do země,
teď tlustá břicha nosí.

Ta bledá holota měla vzhled
jak naděje, láska a víra,
teď víno z vinic německých
se v červených nosech jí sbírá.

Svoboda nohu vymkla si,⁴⁵
už neskáče, nepoběží,
a trikolora v Paříži
v zármutku shlíží s věží.

Císař od těch dob z mrtvých vstal,
leč červi z anglické půdy⁴⁶

⁴⁵ Na počátku 30. let 19. století se pod vlivem červencové revoluce francouzské přehnala i přes státy Německého spolku vlna revolučních hnutí. Jenom silný policejní režim v Prusku a Rakousku zabránil tomu, aby se nespokojenost těchto zemí projevila lidovým hnutím. Přesto však si obyvatelstvo ve většině severních států vymohlo vystřídání středověkých stavovských shromáždění zřízeními konstitučními.

⁴⁶ Napoleon byl pohřben na anglickém ostrově sv.Heleny v Atlantickém oceáně, kde byl po bitvě u Waterloo internován od roku 1815 až do své smrti 1821. Teprve roku 1840 byly jeho ostatky převezeny do Dómu Invalidů v Paříži. Heine o tom jinde píše takto: „Musa dějin zapsala tento pohřební průvod do svých análů jako nevšední pozoruhodnost; ale pro přítomnost tato událost je méně důležitá a dokazuje jen, že militaristický duch u Francouzů ani zdaleka tak nekvete, jak mnohý tlučhuba na naší straně Rýna se chlubí a mnohý hlupák na druhé straně Rýna po něm opakuje. Císař je mrtev. V něm zemřel poslední hrdina po starém vkusu a svět nových filistrů si ulehčeně oddychl jako zbavený skvělého upíra. Nad jeho hrobem vyrůstá průmyslová éra měšťanská, která obdivuje zcela jiné hrdiny, jako ušlechtilého Lafayettea nebo zakladatele bavlnářského průmyslu Jamese Watta.“ Heine, synek chudé a židovské, tedy dvojnásobně bezprávné rodiny, propadá po příchodu francouzských vojsk a netušených občanských svobod do Porýní vděčnosti Napoleonovi, kterou reviduje a opouští neuvěřitelně pozdě. Mladé dojmy se mu tak nezapomenutelně vryly, že dlouho přečeňoval pokrokovou úlohu francouzského dobyvatele. Ale i mimo individuální Heinův osud je kult Napoleona historicky pochopitelná reakce na německou skutečnost. Nová okupace Porýní - ekonomicky nejvyspělejší částí tehdejšího Německa – zaostalým, despotickým Pruskem po Napoleonově porážce vzbudila bouři odporu proti připojení k Prusku a vlnu nezasloužených sympatií pro Napoleona. Heine později Napoleona viděl a oceňoval správně. Rozpoznal v něm cizího dobyvatele, jenž to se svobodami nemyslel vážně. Napoleon musel být vypuzen, aby se Německo mohlo

v tichého muže jej změnili,
do hrobu složil zas údy.

Sám jeho pohřeb spatřil jsem,
vůz, rakev jak zlato celá,
nesly ji bohyně vítězství,
každá se zlatem skvěla.

Po elysejských polích jel,⁴⁷
pod obloukem triumfálním⁴⁸
a zvolna mlhou po sněhu
se táhl průvod za ním.

Hudba děsná a nelibá.
Hudebníci jsou zimou
zkřehlí. Žalostně se standart
orli mi na pozdrav kynou.

Lidé podobni přízrakům
ve vzpomínkách dál se brali,
pohádku, sen o imperiu
zas z hrobu vyvolali.

Plakal jsem toho dne. Do očí
se tiché slzy vnutí,

přerodit z vlastních sil, třeba se tak stane teprve po desíletích, a to po desíletích dalšího velkého odříkání a utrpení. Kousek místa v srdci, byť potají, Heine Napoleonovi přece jen ponechal, ovšem jen tomu Napoleonovi, jehož vojska pomohla židům, a tedy také jeho milovaným rodičům, vylézt z děr a jeho samého z otlučka udělala člověkem, jenž smí studovat jako jiné děti, smí se podílet na kultuře jako jiní lidé a smí spoluvytvářet duševní a umělecké statky německého národa. Bez něho bych byl jistě zašel, říká si Heine, na plíseň, vši, mor a důtky drábů v düsseldorfské židovské čtvrti.

⁴⁷ Elysejská pole – široký pás sadů, luk a stromořadí, který parkovou zelení přepažuje veliký kus Paříže.

⁴⁸ Oblouk triumfální – v Paříži započat na oslavu Napoleona I., dokončen teprve roku 1836.

když zaslechl jsem „Vive l’Empereur!“⁴⁹
křik lásky už zapomenutý.

IX

Ráno ve tři čtvrti na osm
jsme z Kolína odcestovali,
v Hagenu byli jsme ku třetí,
tam jsme si oběd dali.

Prostřeli stůl. Zde vaří zas,
jak staří Germáni kdysi.
Kyselé zelí, zdrávo buď,
jak voníš mi tu z mísy!

Dušené kaštany v kapustě!
Jak u matky v čase už zašlém!
Vy domácí tresky, vítám vás!
Jak moudře plujete máslem!

Ten, kdo má srdce citlivé
svou vlast si vždycky cení -
I vejce s uzenáči mám rád,
když pěkně jsou vysmažení.

Jak v tuku výskaly uzenky
a kvíčaly, ti zbožní malí
pečení andílci s jablečnickem,
„Bud’ vítán!“ mi cvrlikaly.

Cvrlikaly: „Byls dlouho pryč,

⁴⁹ „Ať žije císař!“ (franc.)

krajane, vítáme tě,
dlouhý čas s ptáky cizími
ses potloukal v širém světě!“

Na stole husa ležela,
pták pohodlný a milý,
snad kdysi milovala mne,
když oba jsme mladí byli.

Vrhala významné pohledy,
věrné a vroucí jak plamen,
překrásnou duši musila mít,
maso však bylo jak kámen.

Na cínové míse vepřovou
hlavu mi přinesli pak,
ještě se u nás prasatům
vavřínem zdobí rypák.

X

Těsně za Hagenem přišla noc
a já měl ve střevech pocit,
jak by mě mrazilo. Já zahřál se,
když v Unně jsem v krčmě se ocit.

Tam potkal jsem hezkou dívenku,
punčem mě napájela,
jak žluté hedvábí byl její vlas,
v očích svit měsíce měla.

Šeplavý přízvuk vestfálský

jsem s rozkoší zase vnímal,
sladké vzpomínky dýmal punč,
já na bratra zavzpomínal,

na milé Vestfálce, v Gotinkách⁵⁰
tak často jsme pili spolu,
až dojati v náruč jsme padli si,
ba také pod desku stolu.

Milé a dobré Vestfálce
jsem miloval vždycky z hloubi,
pevný a jistý, věrný lid,
jenž nezná pýchy a chlouby.

Jak skvěle se drželi v mensuře,
lví srdce měli věru,
kvarty a terce padaly
poctivě v každém směru.

Šermují dobře a dovedou pít,
však pláč jim roztřese zuby,
když k přátelství ruku ti podají;
jsou sentimentální duby.

Můj bodrý lide, nebe ti přeji,
tvé setbě dej požehnání,
ať před slávou, válkami, hrdiny
i jejich činy tě chrání.

Ať synům tvým vždycky daruje

⁵⁰ Za svého druhého pobytu v Gotinkách vstoupil Heine do krajinského studentského spolku Westfalia, v němž se oddával pitkám a šermu (odtud termíny mensura, kvarty, terce).

jen velmi mírné examen
a dcery tvé necht' přivede
pěkně pod čepec - amen!

XI

Toť Teutoburský les, jež popsaly
nám Tacitovy spisy,⁵¹
to je ten močál klasický,
v němž Varus uvízl kdysi.⁵²

Zde vyhrál kníže Cherusků,
Hermann, rek ušlechtilý;
německé city národní
v tom bahně zde zvítězily.

Kdyby s plavými hordami
Hermann byl nevyhrál půtku,
veta po německé svobodě, z nás
byli by Římani vskutku.

Římská řeč, římský mrav ve vlasti
zmocnil by se tu vlády,
i v Mnichově byly by vestálky,⁵³
quirity byli by Švábi.⁵⁴

Hengstenberg, haruspex, dumal by⁵⁵
nad střevy volů, co značí,

⁵¹ Publius Cornelius Tacitus (56–118) – velký římský historik, známý spisem o životě a zřízení starých Germánů, „Germania“ z roku 98.

⁵² Publius Quinctilius Varus – římský místodržitel a vojevůdce v Germanii. Za povstání knížete germánského kmene Cherusků Arminia byl v 9. roce n. l. v Teutoburském lese (na horní Emži) na hlavu poražen.

⁵³ Římské kněžky, panny, které chránily věčné světlo.

⁵⁴ Starořímskými plnoprávnými občany nevojáky.

⁵⁵ Haruspex – etruský a starořímský věštec, vykládající budoucnost zejména z vnitřností obětních zvířat.

Neander byl by augurem,⁵⁶
sledoval by let ptačí.

Birch-Pfeifferová by terpentýn⁵⁷
pila jak římské dámy -
(po něm jim zvlášť pěkně voněla moč,
což výsledek prý je známý).

Raumer by nebyl německý lump,⁵⁸
leč římský lumpacius,
Freiligrath básnil by bez rýmu⁵⁹
jak nebožtík Horatius.⁶⁰

A hrubý žebrák, otec Jahn,⁶¹
byl by teď Grobianus.
Me Hercule! latinsky Massmann by znal⁶²
co Marcus Tullius Massmanus.

Přátelé pravdy s hyenami,
se lvy a se šakaly,
ne se psy v malých žurnálech,
v aréně by se rvali.

⁵⁶ August Neander (1789–1850) – profesor teologie v Berlíně, smířlivější než Hengstenberg.

⁵⁷ Charlotte Birch-Pfeifferová (1800–1868) – herečka a autorka sentimentálních dramát. Heine ji zesměšňuje také jinde, zejména v básni „Naše loďstvo“.

⁵⁸ Friedrich von Raumer (1781–1873) – německý historik, autor „Dějin Hohenštaufů a jejich doby“. Heine ho tu po právu ostouzí, také v předmluvě k „Poměřům ve Francii“ a jinde mu vytýká nadbíhání pruské vládě.

⁵⁹ Ferdinand Freiligrath (1810–1876) – německý politický básník, známý umělými a hledanými rýmy. Před rokem 1848 se stal členem Svazu komunistů a roku 1848 spolupracoval s Marxem v „Nových Rýnských novinách“. Později se s Marxem rozešel a smířil se s pruskou bismarckovskou reakcí.

⁶⁰ Quintus Horatius Flaccus (65–8 př. n. l.) – velký římský lyrik, básník satir a epód, jenž s vášnivým zaujetím líčí současné události. Také jeho ódy vznikly z vlastních prožitků a jeho epištoly náleží k ušlechtilým výtvorům latinské poezie.

⁶¹ Friedrich Ludwig Jahn (1778–1852) – zakladatel vlasteneckých tělocvičných organizací. Podílel se svým způsobem na boji proti Napoleonovi. Pro svůj boj za národní jednotu Německa byl uvězněn. Po roce 1848 se stal poslancem Národního shromáždění. Heine se o něm zmiňuje ironicky, protože své vlastenectví projevoval nesnesitelným nepřátelstvím proti všemu neněmeckému a sváděl tím své přívržence k nezdravému šovinismu.

⁶² Me Hercule! – panečku!, u sta hromů! (lat.)
Hans Ferdinand Massmann – spoluzakladatel německých nacionalistických tělocvičných jednot a bezvýznamný filolog. Připomínka skvělého římského řečníka Marca Tullia (Cicero) je ostrý šleh proti planému žvanilovi.

Jediný Nero by vládl nám,⁶³
ne tři tucty panovníků,
kdo z otroctví chtěl by uniknout,
do tepny vedl by dýku.

Schelling by mohl být Senecou,⁶⁴
což vedlo by ke konfliktům.
Náš Cornelius by uslyšel:⁶⁵
„Cacatum non est pictum.“⁶⁶

Bohudík, Hermann zvítězil
nad římskými ozbrojenci,
Varus byl s vojskem poražen
a my zůstali Němci!

Tak Němci jsme, německy mluvíme
jako už v dávném čase,
osel je osel, ne asinus,
Švábi jsou Švábi zase.

Raumer je pouze německý lump,
řád orla bude mu předán,
Freiligrath básně rýmuje;
Horacem nestal se nám.

⁶³ Tiberius Claudius Nero (42 př. n. l.–37 n. l.) – římský císař. Raději jeden blázen než tucty hlupáků, říká Heine.

⁶⁴ Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling (1775–1854) – pantheistický filosof, přírodovědec a romantik. Jeho idealistická filosofie se stala oporou německé reakce v boji proti pokrokovým proudům filosofického myšlení. Lucius Annaeus Seneca (asi 4 př. n. l.–65 n. l.) – filosof a státník římský, vedle propuštěného otroka Epikteta a císaře Marca Aurelia hlavní představitel tzv. římského stoicismu (nová stoa). Zabýval se zejména problémy individuální etiky ve snaze překonat v sobě strach ze smrti i z útrap života. Právě jeho práce filosoficko-etické jsou nejznámější, zejména „De tranquillitate animi“ („O duševním klidu“). Jeho filosofie je výrazem rezignace vládnoucí třídy v době rozkladu antické římské otrokářské společnosti. V Neronově mládí spravoval jako jeho vychovatel římskou říši, ale předtím i potom byl v nemilosti a jen dobrovolnou smrtí - přežezal si žíly - ušel popravě.

⁶⁵ Peter von Cornelius (1783–1867) – malíř velkých pláten a fresek, poučený zprvu německou malbou 14. století, potom italskou renesancí.

⁶⁶ Nadělat není malovat (lat.).

Massmann nemluví latinsky,
Birch-Pfeifferka píše jen drama,
nepije mrzký terpentýn
jak galantní římská dáma.

Ó Hermanne, tobě patří dík!
A za to, jak ses choval,
v Detmoldu pomník ti postaví;
sám jsem jej subskriboval.

XII

Za noci belhá se lesem vůz,
náhle to zapraská v tichu,
kolo je rozbité. Stojíme,
není to právě k smíchu.

Postilion do vsi pospíchá
a já tu osaměl jsem,
okolo vytí slyšet je,
zaznívá půlnočním lesem.

Vlci jsou vyhladovělí,
poznáš to z jejich vytí,
podobny světlům v temnotách,
ohnivé oči jim svítí.

Ty bestie ví o mém příjezdu
a na mou počest jistě
zažehly světla po lese
a zpívají na tomhle místě.

Hle, dostaveníčko hrají mi,
přišly mě oslavovat.
Ihned jsem postoj zaujal
a promluvil k nim dojat:

„Souvlci! Ve vašem středu jsem,
kdo nade mne šťastnější je,
když tolik myslí šlechetných
mně s láskou vstříc tady vyje.

V tom okamžiku věru mám
nepopsatelný pocit,
ach, tuhle krásnou hodinu
věčně chci v srdci nosit.

Děkuji vám za důvěru,
jíž jste mě uctívali,
a že jste v každé zkoušce zlé
vždy věrně při mně stáli.

Souvlci! Nevěřili jste,
co lhal lecjaký šibal,
jenž o mně vám tu vyprávěl,
že ke psům jsem se přidal.

Že odpadlík jsem a ovčinec
prý titulem rady mě poctí,
takové řeči vyvracet
je pod mou důstojností.

A ovčí kožich, který jste

občas mě viděli nésti,
byl pro zahřátí, nikdy mne
nenadchl pro ovčí štěstí.

Já nejsem ovce ani pes
či dvorní rada či treska,
zůstal jsem vlkem, vlčí mám
srdce i zuby dneska.

Jsem vlk a budu s vlky výt,
já nejsem všelijaký,
spolehněte se a pomozte si,
pak vám Bůh pomůže taky!

Tuhletu řeč jsem proslovil
bez přípravy a hbitě,
Kolb ji pak ve svých novinách⁶⁷
zkomolil náležitě.

XIII

Slunce pak vyšlo u Paderbornu,
zvlášť mrzutým zdálo se mi,
má vskutku na starost nudnou věc -
osvítit hloupou zemi.

⁶⁷ Gustav Kolb – redaktor Augšpurských novin (Augsburger Allgemeine Zeitung), které prosluly komolením Heinových příspěvků. Přesto si básník svého přítele Kolba cenil, jak je patrné z nejedné zmínky, zejména v „Lutetii“: „Protože o věrnosti a poctivosti vroucně milovaného přítele z mládí a spolubojovníka, jenž je redaktorem těch novin, jsem byl za všech dob zcela přesvědčen, mohl jsem si častá strašná muka pocházející z přepracování a zkomolení mých článků dát líbit; - viděl jsem po každé před sebou poctivé oči přítele, který raněnému říkal: Což mám já na různých ustlání? Tento statečný borec německého tisku, který už za mlada trpěl nouzí a vězením za své liberální názory, on, jenž pro rozšíření obecně prospěšných vědomostí, tohoto nejlepšího emancipačního prostředku, a vůbec pro politické blaho svých spoluobčanů tolik udělal a mnohem více udělal než tisíce chvástavých tlučhubů – byl jimi vykřičen jako servilní a jeho novinám bylo radikální luzou spíláno „augšpurských kurev.“

Když jednu stranu osvětlí,
na druhou se světlem běží,
mezitím ale první z nich
v temnotě zas už leží.

Sisyfus ztratí kámen vždy,⁶⁸
Danaidkám se nepodaří
naplnit vědro a nadarmo
slunce tu na zem září.

A když se mlha protrhla,
tu v červánku při silnici
viděl jsem obraz muže, jenž
přibitý na kříži visí.

Můj ubohý bratrátku, když tě zřím,
vždy rozlítostněn jsem celý,
ty, jenž jsi svět chtěl vykoupit,
ty blázne, ty spasiteli!

Pěkný ti kousek provedli
páni z vysoké rady,
proč bezohledně však káral jsi
církev a státní vady.

K tvé škodě ještě v oněch dnech
se tiskem nic nešířilo,
jinak o nebeských otázkách
býval bys napsal dílo.

⁶⁸ Obdobu úsilí o zlepšení světa spatřuje Heine v marných pracích Sisyfa a Danaid, postav z řecké mytologie, v podsvětí; v tom, že se Sisyfovi balvan, kdykoliv jej z posledních sil dopraví na vrchol skály, zase s pekelným rachotem skutálí, a v tom, že Danaidy ovšem nikdy nenaplní jim přidělené bezedné nádrže.

Censor by ze spisu vyškrstal,
co urážkou na zemi bývá,
chránila by tě před křížem
censura přepečlivá.

Ach, věru sis mohl jiný text
ke kázání na hoře najít,
měl jsi přec ducha i nadání
a mohls klid zbožných hájit.

Směnárníky i bankéře
tvůj bič uměl z chrámu vyhnat,
nešťastný snílku, teď na kříži
visíš, co varovný příklad!

XIV

Vlhký je vítr, holý je kraj,
v bahně vůz kymácející,
a přece v srdci zní mi zpěv:
„Slunce, plameni žalující!“

Toť prastaré písňe poslední verš,
od chůvy mám tu píseň -
„Slunce, plameni žalující!“
Jak z lesních rohů to zní sem.

V té písni žije vražedník
v rozkoších, radostech světa,
nakonec najdou ho na vrbě,
provaz mu ukončí léta.

Rozsudek vrahův přibit byl
na vrbě šedivějící,
to tajných mstitelů fémy byl čin⁶⁹
„Slunce, plameni žalující!“

Slunce je žalobce, spěchalo
o vrahovi všechno říci.
Otylka zvolala zmírajíc:
„Slunce, plameni žalující!“

Při písni na chůvu vzpomínám,⁷⁰
stařenku plnou lásky,
vidím zas její snědou tvář
a všechny rýhy a vrásky.

Narodila se v Münstersku
a nespočetl bych ani,
co znala pohádek, písniček
a strašlivých povídaní.

Jak bilo mi srdce, když stařena
o princezně vyprávěla,
co zlaté vlasy ve vřesu
česala osamělá.

Husy tam hlídat musila
jak husopaska malá,

⁶⁹ Féma – tajný soud.

⁷⁰ Básník vzpomíná na chůvu Zippel či Sibyllu, která obohatila jeho dětství nepřebernou zásobou písni, pohádek a pověstí. Uvádí tu pohádku o slunci, svědku a mstiteli křivd, podle textu zapsaného sběratelem Uhlandem, Grimmovu pohádku o princezně husopasce a jejím koni, známou pověst o králi Rudovousu (Barbarossovi) a jeho spícím vojsku v Kyffhäuseru, období našeho Blaníka.

když hnala je zpátky zvečera,
v bráně vždy smutně stála.

Přibita nahoře nad branou,
tam koňská hlava čněla,
byla to hlava koníčka,
na němž do ciziny jela.

Princezna vzdychla hluboce:
„Ó Falado, zlé máš časy!“
Hlava nahoře zvolala:
„Ó běda, že odešla jsi!“

Princezna vzdychla hluboce:
„Kéž matka by věděla o mně!“
Hlava nahoře zvolala:
„Srdce by puklo královně!“

Se ztajeným dechem jsem naslouchal,
když stařena vážnými slovy
o tajném císaři šeptala,
o našem Rudovousovi.

Tvrdila mi, že nezemřel,
to jenom pro učence,
v jisté hoře se ukrývá
a má tam své ozbrojence.

Kyffhäuser hora se jmenuje
a uvnitř prý jsou sluje;
klenuté sály přízračně
řada lamp osvětluje.

A první sál je konírna,
jaká to podívaná,
tisíce koní u jeslí
a výstroj nablýskaná.

Ač osedláni, s uzdami,
žádný z nich neožije
a nezařehtá, nedusá,
jak z kovu ulil by je.

Do druhého sálu na slámu
vojáci ulehli si,
tisíce bradatých vojáků
s bojovně vzdornými rysy.

Od hlavy k patě jsou samá zbroj,
nikdo se nehne ani,
leží a leží nehybně,
tak tvrdé mají spaní.

Meči, kopími, mlaty je
třetí sál navršený,
pancíři ze stříbra, z oceli,
přilbami, ručnicemi.

Jen málo děl, jak trofej však
přírůstek je to cenný,
prapor černo-červeno-zlatý ční
z těch zbraní vystrčený.

Císař obývá čtvrtý sál,

už staletí sedí dole
v kamenném křesle a hlavu má
v dlaních na kamenném stole.

Jak plamen červený jeho vous
až na zem prostírá se,
chvílemi okem zamžourá,
tu obočí vraští zase.

Spí snad, anebo přemýšlí?
Odpověď není přesná;
až přijde pravá hodina,
mocně se vzbudí ze sna.

Svůj dobrý prapor uchopí.
„Na koně! Na koně!“ velí,
s chřestěním se země vyskočí
toulavý národ celý.

Každý se vyhoupne na oře,
jenž řehtá a hrabe nohou,
s troubením cválají v řinčící svět,
nejrychleji jak mohou.

Jsou vyspalí, cválají výtečně,
bijí se jako kati.
Císař dnes koná přísný soud,
vrahy chce potrestati -

vrahy, již zavraždili lstně
drahou a okouzující

tu plavou pannu Germanii -
„Slunce, plameni žalující!“

Leckteré stvoření na zámku
smějíc se myslelo si:
jsme v bezpečí; každý však ucítí
mstící hněv Barbarossy! -

Vy pohádky chůvy staříčké,
tak mile a sladce znící!
Pověřivé srdce mi zajásá:
„Slunce, plameni žalující!“

XV

Jak jehly bodá jemný déšť,
mží s nebe ledovatě,
koně smutně hýbají ocase,
brodí se zpoceni v blátě.

Postilion na trubku zatroubí,
znám tohle zatroubení -
„Tři rytíři jedou z hradních bran“, ⁷¹
a v duši stmívá se mi.

Jak jsem byl ospalý, usnul jsem,
a hle, tu zdálo se mi,
že jsem před císařem Rudovousem,
v kouzelné hoře, v zemi.

⁷¹ Text z Arnimova a Brentanova ohlasu národních písní. Achim von Arnim (1781–1831) byl německý romantik, jenž vydal (spolu s Clementem Brentanem) důležitou sbírku lidových písní „Des Knaben Wunderhorn“ („Chlapcův kouzelný roh“) v letech 1806–1808. Clemens Brentano (1778–1842), jeden z příslušníků německé romantické školy, bratr Bettiny von Arnim, obdivovatelky Goethovy.

Neseděl soše podoben
u stolce s kamenným křeslem
a nevypadal tak ctihodně,
jak bývá obvykle kreslen.

Rozmile tlachal po sálech
a krok měl batolivý,
ukazoval jak antikvář
své poklady a divy.

Ve zbrojnici mi vysvětlil,
kterak se zachází s mlatem,
s některých mečů setřel rez
hermelínovým šatem.

Oprašovačkou z pavích per
pak oprašoval mnohý
šišák a mnohé brnění
a krunýř ocelový.

Když prapor oprášil, povídá:
„Tot' moje potěšení,
že hedvábí moly netknuto
a žádný červ v dřevě není.“

A když jsme přišli do sálu,
kde spalo roztroušeně
tisíce vojáků ve zbroji,
řekl mi spokojeně:

„Ať nevzbudí se, tiše jdi,

i dech musíme hlídat;
století zas už minulo
a žold mám dneska vydat.“

Hle! Císař se sehnul k vojákům,
a jak jich tu spí řada,
nepozorovaně každému
do kapsy dukát vkládá.

Když jsem se díval udiven,
smích začal mu ve tváři cukat.
„To je můj žold, vždy za sto let
na muže jeden dukát.“

V sále, kde v řadách koně jsou
mlčící, zkamenělí,
tu zamnul císař rukama,
zazářil štěstím celý.

Počítá koně, kus a kus,
žebra jim popleská tu,
sčítá a sčítá, s úzkostí
rty pohybuje v chvatu.

„Počet je nesprávný,“
řekl mi rozmrzlý -
„koně mi chybějí, vojáky
a zbraně bychom měli.

Nákupčí vyslal jsem do světa,
ať skoupí ve všech krajích

nejlepší koně, co kde jsou,
už pěkný houfec mám jich.

Počkám, až počet doplněn,
pak dobudu svobodná práva
vlasti své, národu Německa,
jenž věrně mne očekává.“

Tak pravil císař, já však vzkřik:
„Jen udeř, brachu milý,
jen udeř, a nemáš-li koní dost,
i osli by postačili.“

Rudovous řekl s úsměvem:
„Spěch bývá leckdy vada,
Řím nebyl za den postaven,
dobrá věc čas si žádá.

Kdo dnes nejde, přijde nazítří,
dub zvolna rose k výši,
a „chi va piano, va sano“ je⁷²
přísluví v římské říši.

XVI

Jak se vůz kymácel, vzbudil mne,
brzy však zavřela se
má víčka opět a já snil
o Rudovousu zase.

Šel se mnou tlachaje sály zas,

⁷² Naše Spěchej pomalu! nebo neméně vtipné Pomalu se žeňte! (ital.).

v nichž ozvěna krok ti vrátí,
ptal se mne na to i na ono,
měl jsem mu vypravovati.

Už mnohá léta, přemnohá,
neví o pozemském světě,
neví, kdo zemřel na zemi
snad od války sedmileté.⁷³

Na Mojžíše Mendelssohna se ptal,⁷⁴
na Karschovou a dále⁷⁵
ptal se na hraběnku Dubarry,⁷⁶
milenu Ludvíka krále.⁷⁷

„Ó císaři,“ vzkřik jsem, „jaks pozadu!
Mojžíš už pohřbený je,
i Rebeka jeho, syn Abraham,
všechny už hlína kryje.

Chlapce měl s Leou Abraham,
Felix, tak se mu říká,
daleko přived to v křesťanství,
už dělá kapelníka.

⁷³ Válka sedmiletá – v l. 1756–1763: jednak válka mezi Rakouskem a Pruskem o Slezsko, jednak válka mezi Anglií a Francií o koloniální panství nad Severní Amerikou.

⁷⁴ Mojžíš Mendelssohn (1729–1786) – německý idealistický filosof, jeden z nejdůvěrnějších a nejvěrnějších přátel velkého humanisty Lessinga, děd hudebního skladatele Felixe Mendelssohna Bartholdyho. Usiloval o emancipaci židů v duchu Lessingovy tolerance a lásky k člověku.

⁷⁵ Anna Luisa Karschová (1722–1791) – zvaná Karschin (Karschka), dojička krav, upozornila na sebe dovedností lyrické improvizace a byla slavena jako německá Sapfo. (Sapfo byla řecká básnička, jež kolem roku 600 př.n.l. žila na ostrově Lesbos a pěstovala v kruhu svých přítelkyň a žákyň kult bohyně Afrodité). Také dcera Karschové Karoline Luise v. Klencke (1754–1812) psala básně a divadelní hry. Dcera Klenckové, která rovněž podělila vlohu své populární babičky, Wilhelmine Christiane v. Chézy (1783–1856), psala básně, jež zlidověly, a zejména libreto k opeře „Euryanthe“ od Karla Maria Webra (1786–1826), tvůrce romantického směru v německé hudbě.

⁷⁶ Hraběnka Dubarry – zvaná Dubarrka, jedna z milenek francouzského krále Ludvíka XV. (1715–1774); byla popravena za francouzské revoluce

⁷⁷ Ludvík t. j. XVI. (1754–1793) – francouzský král, zemřel na popravišti i se svou manželkou královnou Antoinettou, dcerou Marie Terezie.

Stará Karschka už zemřela
a dcera Klencke šla za ní,
Helmina Chézy, vnučka, však
jediná je mezi námi.

Dubarrka žila si vesele,
dokud král Ludvík vládl,
nůž guillotiny jí teprve
ve stáří na hrdlo spadl.

Král Ludvík Patnáctý v posteli
umřel, když uběhla léta -
Šestnáctý však pod guillotinou
a s ním i Antoinetta.

Královna byla odvážná,
jak sluší jejímu stavu,
Dubarrka s pláčem a voláním
ztratila svou hlavu.“

Císař se náhle zastavil
a očima ztrnulýma
pohlédl na mne: „Pro Boha,
co je to guillotina?“

„Guillotinovat,“ - vysvětluji -
„je způsob nový zcela,
kterak bez ohledu na něčí stav
se z živého mrtvý dělá.

Při tomto způsobu slouží nám
rovněž stroj zcela nový,

po vynálezci jméno má,
po panu Guillotinovi.

Tady tě připnou na prkno,
to klesne - rychle tě vstří
mezi dvě fošny - nahoře
trojhranná sekyra trčí -

zatáhnou za šňůru, sekyra
střelhbitě vesele sletí -
současně hlava upadne
a v pytli uvízne ti.“

Císař mi skočil do řeči:
„Už mlč o tom zařízení,
chraň Bůh, abych je použil,
nic věru mi do toho není.

Král s královnou! Spoutáni na prkně!
Kdo kdy to slyšel v světě!
Vždyť je to proti respektu
a proti vší etiketě!

A kdo jsi ty, jenž ses odvážil
tak důvěrně mi tykat?
Však já ti křídla přistřihnu,
za drzost budeš pykat!

V člověku žluč se rozlévá,
když ti tak naslouchá tu,
už dech tvůj velezradou je
a urážkou majestátu!“

Když se tak stařec rozhorlil
a řval na mne jak lítý,
tu také ve mně vybuchly
mé nejtajnější city.

„Pane Rudovous,“ - zvolal jsem -
„ty žiješ jen pohádkami,
jdi spat, však my i bez tebe
se osvobodíme sami.

Republikáni se budou smát,
až uvidí u nás v čele
strašidlo s žezlem a korunou -
ty vtípy hloupé a smělé!

I prapor tvůj se mi nelíbí,
staroněmečtí blázni to byli,
kteří už v spolku buršáckém
tvé barvy mi znechutili.

Uděláš nejlíp, když v Kyffhäuseru
zůstaneš uzamčený. -
Když si to dobře rozmyslím,
císaře třeba nám není.“

XVII

Ve snu jsem hádku měl s císařem,
ve snu, toť každý cítí,
ve bdělém stavu se nesmíme tak
knížatům protiviti.

Němec jen v ideálním snu
odvážně rozhodne se
řící jim německé mínění,
jež hluboko v srdci nese.

Když jsem se probudil, míjel jsem les
a pohled na ty stromy,
na nahou dřevěnou skutečnost,
to vše sny zaplašilo mi.

Duby mi vážně kynuly,
varovně břízy se chvěly -
já zvolal: „Můj drahý císaři,
odpusť mi útok můj smělý!

Vím, že jsi moudřejší než já,
jsem ukvapený a drzý,
odpusť mi, že nemám strpení,
můj císaři, přijď brzy!

Když guillotinu nemáš rád,
ať soudy se po staru řídí:
meč pro šlechtice, provaz zas
pro měšťáky a selské lidi.

Pak změň to a věšet dej šlechtice,
ať je to ale jen zřídka,
a postínej trošku ostatní lid,
vždyť všichni jsme boží dítka.

At' Karla Pátého hrdelní⁷⁸
právo zas triumf slaví
a rozděl národ poznovu
na gildy, cechy a stavy.⁷⁹

A Svatou římskou říši zas
nám postav pěkně tady,
nejpráchnivější krámy nám vrat'
a všechny maškarády.

Přece jen středověk, tak jak byl,
pravý a nefalšovaný,⁸⁰
snesu rád, jen nás osvobod'
od těch, kdož jsou na dvě strany,

od oněch rytířů v kamaších,⁸¹
již jsou směs málo libá
gotických bludů a moderní lži,
ani rak, ani ryba.

Vyžeň tu komediantskou sběř,
divadla zavři, kde příliš
se paroduje minulost -
ó císaři, jen přijď již!“

⁷⁸ Karel Pátý (1500–1558) – německý císař. Znamé je jeho hrdelní právo, zvané Carolina (Carolina Constitutio Criminalis), jež bylo na říšském sněmu v Řezně r. 1532 povýšeno na říšský zákon. Na jeho základě se vyvíjelo obecné německé trestní právo po tři století. Tresty v Carolině byly velmi tvrdé, např. čtvrcení, drcení údů kolem, pohřbívání za živa, upálení.

⁷⁹ Gildy – středověká ochranná sdružení obchodní a řemeslnická později prostě společenstva, cechy.

⁸⁰ Heine rozeznává dvojí středověk a přijímá za své jeho dvojí pojmání německou romantikou; falešný a nepravdivý, do něhož většina romantických básníků i vědců promítá své nesmyslné reakční představy o ideálním společenském zřízení, do něhož se utíká ze skutečnosti a z povinností, které ukládá skutečnost, a středověk, z něhož pokrokoví romantikové, k nimž patří sám Heine, správným historickým výkladem odvozují síly, které by mohly pomoci v boji o lepší sociální řád.

⁸¹ T. j. od Prusáků; narážka na pruskou uniformu.

XVIII

Minden je dobrý pevný hrad,⁸²
má zbraně i válečníky!
S pruskými pevnostmi nechci mít
však žádné zvláštní styky.

Přijeli jsme tam zvečera.
Když most jsme přejížděli,
děsivě sténaly fošny v něm
a tmavé příkopy zely.

Vysoká hradba tak výhruzně,
tak mrzutě měřit mě zdá se,
brána se otevře s praskotem,
s praskotem zavře se zase.

Ach! Duše má byla smutna tak
jak Odysseova asi,⁸³
když uslyšel, že Polyfem
sluj balvanem zatarasí.

Jsem Nikdo - je má odpověď,
když kaprál u vozu je.
Jsem oční lékař, jenž obrům vždy
zákaly operuje.
V hostinci bylo mi ještě hůř,

⁸² V prvních dvou verších paroduje Heine píseň „Hrad přepevný je Pán Bůh náš“ od německého reformátora Martina Luthera; činí tak s oblibou i jinde.

⁸³ Odysseus – král na Ithace, jedna z největších postav z okruhu pověstí o trojské válce. Když za svého desítiletého bloudění přišel na ostrov jednoookých obrů Kyklopů, představil se Polyfemovi, nejmocnějšímu z nich, jako Nikdo. Protože by se z jeskyně, v níž Polyfem měl své stádo ovcí a kterou zatarasil balvanem, jež jenom on sám dovedl odvalit, jinak nebyl dostal, vypálil obru, zpitému vínem, rozžhaveným kulem jeho jediné oko. Jako Odysseus v Polyfemově pasti připadal si Heine v pruské pevnosti Mindenu.

jídlo mi chutnat nechce,
hned jsem šel spát, však nespál jsem,
pokrývky tlačí mě těžce.

Široká postel, rudý damašek
záclon tu vrhá stíny,
vybledlá zlatá nebesa
a střepec plný špíny.

Prokletý střepec! Trápil mne
celou noc do svítání.
Hrozivě jak meč Damoklův⁸⁴
visel tu nad mou skrání.

Občas se hlavou hada stal
a syčel potichu na mě:
„V pevnosti jsi a zůstaneš tu,
na únik myslíš marně!“

„Ó, kéž bych,“ vzdychnu, „doma byl
- žal u srdce mě bere -
u milé své ženy v Paříži
na Faubourg Poissoniere!“⁸⁵

Podivný pocit na čele
cítil jsem některou chvíli
jak chladnou ruku censora,
myšlenky ty tam hned byly -

⁸⁴ Meč Damoklův – nebezpečí stále hrozící člověku. Damokles byl dvořan syrakuského tyrana Dionysia (4. století př. n. l.). Když jednou přehnaně velebil štěstí svého pána, posadil jej tyran k tabuli s nejvybranějším jídlem, ale nad hlavu mu pověsil ostrý meč na koňské žíně jako symbol nebezpečí, které vládci neustále hrozí.

⁸⁵ Heinova pařížská adresa z roku 1844, z doby jeho důvěrných a téměř každodenních styků s Marxem, z doby, kdy psal zejména také „Německo – Zimní pohádku“.

četníci v rubáše zahaleni,
bílá směsice duchů,
obstoupili postel a příšerně
pouta mi řinčí v sluchu.

Ach! Duchové mě odvěkli
až k příkré stěně skály,
sotva jsme u ní stanuli,
hned mě k ní připoutali.

Špinavý zlý strážec nad lůžkem
opět si mne tu měří,
vyhlíží teď však jako sup,
má drápy a černé peří.

Pruskému orlu byl podoben,
sevřel mě s každé strany,
užíral játra v trupu mém,⁸⁶
dal jsem se do sténání.

Dlouho jsem úpěl - vtom kokrhá
kohout. Sen na ústup dá se,
já ležím propocen v posteli,
z orla je strážec zase.

Zvláštní poštou jsem odejel
a volně dýchalo se mi
až venku ve volné přírodě,
až v bückeberské zemi.

⁸⁶ V horečných snech této noci dostával špinavý strážec nad jeho postelí strašidelné podoby, mezi jiným také podobu pruského orla, který mu rve vnitřnosti z těla, jako to činil sup poslaný Diem, aby odbojnému titanu Prometheovi, přikovanému ke skále, kloval denně dorůstající játra.

XIX

Ó Dantone, velmi mýlil ses⁸⁷
a pykals za svůj omyl.
Vlast lze vzít s sebou na patách,⁸⁸
k tomu bych se dnes klonil.

Půl bückeburského knížectví
k střevícům přilíplo se mi,
tak blátivé cesty jsem neviděl,
co žiji, a snad jich víc není.

V Bückeburku jsem vyhledal
rodinná místa milá,⁸⁹
kde narodil se můj dědeček;
babička z Hamburku byla.

V Hannoveru už v poledne
mám boty vyčištěné,
město si jdu hned prohlédnout,
za vzděláním mě to žene.

Můj Bože! Ulice bez bláta,
každá jen čistotou hrála!
Co skvělých budov spatřil jsem,
ta spousta mi imponovala.

⁸⁷ Georges Danton (1759–1794) – vůdčí osobnost francouzské buržoazní revoluce; byl v době revoluční diktatury jakobínů, vedených Robespierrem, popraven jako zrádce revoluce, protože se pokoušel smířit revoluční jakobíny s girondisty, kteří zastupovali zájmy vysoké buržoazie.

⁸⁸ Když přátelé Dantona varovali před Robespierrem a doporučovali mu útěk z dosahu jeho moci, zvolal prý Danton: „Odejít! – Odnášíme vlast na podešvích svých střevíců?“ Heine tato památná slova znal a je nadmíru významné, že ve svém prvním dopise z Paříže dne 27. června 1831 píše svému příteli Varnhagenovi: „Útěk by byla lehká věc, kdybychom nenesli s sebou na podešvích svou vlast! Obměňuji Dantonova slova s bolestí.“ Danton tedy z Paříže neodešel domnívaje se, že by tím opustil svou vlast. Heine odešel do Paříže přesvědčen, že Německo neopouští, že vlast jde s ním a sním že jde i jeho zvýšená odpovědnost za osud vlasti.

⁸⁹ Jde o prarodiče s otcovy strany.

Zvlášť se mi líbilo náměstí,
statné domy je věncí,
tam bydlí král, tam palác má,
vypadá krásně zvenčí,

(totiž ten palác). - Před portálem
po stranách jsou strážní budky,
stráž v červených kabátech, s puškami,
má výraz výhružný, prudký.

„Zde bydlí,“ řekl můj ciceron,
„Arnošt Augustus, stařec,⁹⁰
veliký tory, šlechtic a lord,
je čilý, ač už je stár přec.

Idylicky si bydlí tu,
vždyť líp než drabanti drazí
chrání ho známých odvaha,⁹¹
odvaha, jež jim schází.

Vidím ho občas, jak naříká
na úřad nudný věru,
na úřad královský, do něhož
je zaklet tu v Hannoveru.

Zvyk velkobritskému životu,
zde tíseň má v patách všady,

⁹⁰ Arnošt Augustus (1771–1851) – král hannoverský, byl před svým odchodem do Německa jako vévoda z Cumberlandu vůdcem strany toryů v anglické horní sněmovně. Toryové byli příslušníky strany zámožných majitelů půdy, velkých obchodníků i finančníků, která vznikla v Anglii koncem 17. století. V třicátých letech 19. století, v době po průmyslové revoluci, v období zápasu o liberální hospodářskou politiku, se strana toryů rozpadá a je z ní postupně budována strana konzervativní, reprezentující již ne tak zájmy majitelů půdy, jako především zájmy nové síly – finančního kapitálu. Taková zůstala dodnes. Jakožto hannoverský král byl Arnošt Augustus rektorem gotické univerzity a „proslul“ v této hodnosti tím, že propustil velké učence Gervina a Jakuba i Wilhelma Grimma ze služeb školy, jejíž byli ozdobou.

⁹¹ Nepoučitelnost a neschopnost Němců zbavit se hrůzovlády několika desítek omezených knížat.

mučí ho spleen a dočista
snad se nám oběsí tady.

Předvěřím jsem ho uviděl,
jak zrána zarmoucený
sám ráčil vařit klystýrek
pro svoje nemocné feny.“

XX

Z Harburku byl jsem v Hamburku
v hodině. Večer byl záhy.
Hvězdy mě na nebi zdravily,
vzduch lahodný byl a vlahý.

Když k paní matce přišel jsem,
lekla se radostí, prudce
zvolala: „Milé dítě mé!“
a spráskla obě ruce.

„Mé milé dítě, už třináct let
uprchlo od té chvíle!
Máš jistě hlad, jen řekni si -
co by ti bylo milé?

Mám rybu, husu pečenou
a krásné pomeranče.“
„Tak rybu, husu pečenou
a krásné pomeranče.“

A když jsem se s chutí dal do jídla,
matka se šťastně dívá,

na to a na ono ptá se mne,
věc někdy choulostivá.

„Mé milé dítě, máš v cizině
pořádné živobytí?
Umí tvá žena vést domácnost,⁹²
zda punčochy vyspraví ti?“

„Ryba je dobrá, má maminko,
mlčet však musím při ní,
tak lehko uvízne v krku kost,
nesmíš mě rušit nyní.“

A když jsem milou rybu sněd,
matka se ptá jak dříve,
husu mi ihned předkládá
i otázky choulostivé.

„Mé milé dítě, řekni mi,
kde lepší život, kde je,
zde či ve Francii? Kterému
národu srdce tvé přeje?“

„Německá husa, maminko,
je dobrá, však ve Francii
vykrmí husu líp než my,
těž o lepších omáčkách žijí.“

A když se husa zas poroučela,
tu přišly mi poklonu složit

⁹² Matčiny otázky uváděly syna do rozpaků jednak proto, že jeho manželka nebyla právě pečlivou hospodyní, jednak proto, že starou, ustaranou a opuštěnou matku, odsouzenou žít mezi Němci, nechtěl zatěžovat svou politickou problematikou.

pomeranče, já nevěřil,
že takovou sladkost lze prožít.

Matka je šťastna, má však zas
otázku připravenou
na tisíc věcí, mezi tím
i na to, co na pováženou.

„Mé milé dítě, zda láskou tvou
ještě je politika?
U které strany nyní jsi,
co přesvědčení tvé říká?“

„Na pomerančích, má maminko,
si vskutku rád pochutnávám,
polykám sladkou šťávu z nich
a slupky stranou dávám.“

XXI

Město do půlky spálené⁹³
se zvolna znovu staví,
jak pudl, jenž napůl ostříhán,
Hamburk mě smutně zdraví.

Přemnohé ulice chybí mi,
shledání milé to není -

⁹³ O velkém hamburském požáru ze dnů 5.–8.května 1842 srv. Heinovu zprávu pro Augšpurské noviny psanou v Paříži 20. května 1842: „Přesahuje všecky představy, jak velký byl soucit, který se tady zmocnil všech lidí, když uslyšeli o neštěstí, které stihlo vzdálené německé město, jehož zeměpisná poloha byla známa snad jen několika jednotlivcům. Ano, při takových příležitostech se projevuje, že národy na této zemi jsou úže spojeny, než tu či tam je známo nebo vítáno, a při vší rozdílnosti zájmů přece jen může v Evropě vzplanout horoucí bratrská láska, když přijde pravá chvíle...“

kdepak je dům, v němž po prvé
jsem z lásky dal políbení?

Kdepak je tiskárna, která mi
„Obrazy z cest“ tiskla kdysi?⁹⁴
Kdepak je sklep, kam po prvé
jsem zašel na ústřici?

A Dreckwall, Dreckwall také byl,⁹⁵
dnes už ho nespátříte!
Kdepak je Pavilon, v němž jsem jed⁹⁶
koláčky znamenité?

Kde radnice je, v níž trůnival
senát a měšťanstvo zdejší?
Padla v plen ohni! Neušetřil
ani to nejsvětější.

Lidé tu ještě vzdychali
a s tváří plnou smutku
řekli mi o velkém požáru
strašlivý příběh vsutku:

„Hořelo se všech stran zároveň,
vše v dýmu a pod plameny!
Kostelní věže vzplanuly,
s rachotem řítí se k zemi.

⁹⁴ „Obrazy z cest“ – Heinovy cestopisné prózy, jimiž si básník vytvořil novou a velmi osobitou literární formu, v níž zprvu cvičil a později uplatnil své velké umění vypravěčské a do níž uložil a někdy i dovedně před cenzory skryl svůj průbojný názor na německé poměry a svou bystrou společenskou kritiku. Nejzajímavější a nejlepší jsou tyto: „O Polsku“, „Cesta Harcem“, „Kniha le Grand“, „Anglické zlomky“, „Cesta z Mnichova do Janova“, „Lázně Lucca“, „Město Lucca“.

⁹⁵ Dreckwall – byl nejpočetněji obydlen židy, je to nynější ulice U starých hradeb, Altwallstrasse.

⁹⁶ Pavilon – kavárnička notáblů a boháčů (Alsterpavillon), v níž nebyl vítán ani chudák, ani žid, natož nemajetný žid.

Shořela stará bursa, kam
předkové chodívali
a staletí spolu poctivě,
jak možno jen, obchodovali.

Banka, stříbrná duše města, ta,
i knihy, v nichž zanešena
bankovní hodnota občanů,
je bohudík ušetřena.

Bohudík, do sbírek daly se národy
vzdálené na tisíc honů -
obchůdek dobrý - vybraly
na osm milionů.

Správa podpůrné pokladny
se zbožným křesťanům dala,
levice nikdy se nedoví,
kolik si pravice vzala.

Odevšad proudily peníze
do našich vztažených dlaní,
i potraviny brali jsme
a to vše bez pohrdání.

Šatstvo nám poslali, peřiny
i polévku, maso a chleba,
pruský král by byl dokonce
poslal své oddíly třeba.

Za hmotné škody je náhrada,

to odhadnout těžké není,
ale náš úlek, kdopak nám
dá za úlek odškodnění?“

Abych je povzbudil, řekl jsem:
„Jaképak s nářkem fraky,
vždyť Troja byla lepší přec⁹⁷
a vyhořela taky.

Vysušte pěkně kaluže,
postavte řady domů,
lepší si opatřte zákony
a lepší stříkačky k tomu.

Své želví polévky kořeňte
ne příliš, není to zdravé,
i kapr v šupinách vařený
škodí, když v tuku plave.

Kalkutky, ty vám neškodí,⁹⁸
leč chraňte se lstivé zloby
ptáka, jenž snesl vejce své
do paruky purkmistrovy.

Kdo tím osudným ptákem je,⁹⁹
uhádnout práci vám nedá -
myslím-li na něj, tu se mi
žaludek točí a zvedá.“

⁹⁷ Troja – je pověstmi opředené hlavní město v severozápadní Malé Asii. Paris, syn trojského krále Priama, unesl manželku řeckého krále Menelaa Helenu a zavinil tím prý desítiletou trojskou válku. Troja byla nakonec rozvalena a Priamův rod vzal za své.

⁹⁸ Kalkutky – mladí krocani.

⁹⁹ Prusko se tehdy, poukazujíc na těžkou hospodářskou situaci obyvatelstva a chtějíc na ní vydělat, velmi snažilo získat Hamburk pro vstup do své celní unie a kdekdo se pod dojmem neštěstí, které město stihlo, jevil povolnější.

Víc nežli město, lidé tu
 mají vzhled docela jiný,
 chodí tak smutně a zlomeně
 jak bloudící zříceniny.

Hubení zhubli ještě víc,
 tlustým se větší břich dělá,
 děti jsou staré, ze starců
 většina zdětinštěla.

Co telátka mnohé jsem opustil,
 co voly je nalézám zase,
 přemnohá malá husička
 teď pyšnou husou být zdá se.

Jak Siréna stará Gudelka¹⁰⁰
 se líčí a fintí čile,
 sehnala černé lokýnky
 i zuby skvostně bílé.

Nejlépe se tu uchoval
 papírník, můj starý přítel,¹⁰¹
 bujné vlasy mu zežloutly,
 vyhlíží jako Jan Křtitel.

Pana *** jen z dálky jsem uviděl,¹⁰²
 jen se tak kmitl v mém směru,

¹⁰⁰ Siréna – v řeckém bájesloví víla, lákající plavce do záhuby svým zpěvem
 Gudelka – zbohatlice, která se dostala do dvorské společnosti. Heine o ní vypráví zejména v „Lázních Lucca“.

¹⁰¹ Papírník Michaelis.

¹⁰² Pan *** – dr. Halle, zet' básníkova strýce, majitel pojišťovny Bieber.

prý shořel mu rozum, na který
byl pojištěn u Bieberů.

I svého starého censora zas¹⁰³
viděl jsem na Husím trhu,
vypadal sešle a shrbený
kráčel skrz hustou mlhu.

Rukama jsme si potřásli
a radost konce nemá,
mužné oko mu slzelo,
dojemná bylo to scéna. -

Se všemi jsem se neshledal,
mnozí se stali už stínem.
Nesetkal jsem se dokonce,
ach, se svým Gumpelinem.¹⁰⁴

Šlechtný muž tu vydechl
velikou duši právě.
U trůnu Jehovy vznáší se teď
jak seraf v nebeské slávě.

Nadarmo hledal jsem, kdepak se
teď křivý Adonis plazí,¹⁰⁵
jenž prodával v hamburských ulicích
šálky a noční vázy.

Opravdu nevím, zda po malém

¹⁰³ Censor Hoffmann.

¹⁰⁴ Gumpelino – hamburský bankéř Christian Gumpel, ve skutečnosti Lazar Gumpel, konkurent Heinova strýce Salomona, oblíbený terč básníkova vtipu. Heine o něm vypráví v „Lázních Lucca“.

¹⁰⁵ Adonis – krásný mladík z řecké mytologie.

Meyerovi je veta,¹⁰⁶
chyběl mi, leč já zapomněl
ptát se naň u Corneta.¹⁰⁷

A Sarras, věrný pudl, mrtev je,¹⁰⁸
jak velkou jsme zažili ztrátu!
Jistě by Campe ztratil radš
i kopu literátů.

Od pradávna v státě hamburském
lid ze dvou částí se skládá:
z židů a z křesťanů, žádná z nich
nic nerozdává ráda.

Křesťané celkem dobří jsou
a dobře v poledne jedí,
své směnky promptně zaplatí
vždy den před výpovědí.

Židé se dál dělí do dvou stran,
řeknu to krátce radši,
do synagogy staří jdou
a do templu chodí mladší.

Kdo mladý, je vzpurný, jí vepřovou,
demokraty jsou mladí,
staří jsou zase naopak
spíše aristokradi.

¹⁰⁶ Divadelní kritik Meyer.

¹⁰⁷ Ředitel městského divadla Cornet Michaelis, Halle, Hoffmann, Meyer a Cornet jsou Heinovi známí nebo přátelé z doby jeho hamburského pobytu.

¹⁰⁸ Sarras-Campův oblíbený pes.

Při věčném Bohu přísahám,
že srdce mám pro ty i pro ty,
radši však mám jisté rybičky,
totiž uzené šproty.

XXIII

Hamburk menší je zajisté
než Benátky, Florencie,
přec nejlepší ústřice Hamburk má,
u Lorenze předloží ti je.

Byl krásný večer, když jsme šli
s Campem do toho sklípku,
v ústřicích, v rýnském si zahýřit,
na pěknou společnou pitku.

I dobrou společnost našel jsem tam,
mé oko radostně patří
na staré druhy, tak na Chauffepié,¹⁰⁹
a byli tu i noví bratři.

Tady byl Wille, jehož tvář¹¹⁰
je památník, samé rány,
kde akademičtí sokové
jsou čitelně podepsáni.

Tady byl Fucks, pohan zavilý,¹¹¹
osobní sok Jehovy,

¹⁰⁹ Chauffepié – hamburský lékař.

¹¹⁰ Wille – žurnalista a redaktor.

¹¹¹ Fucks – gymnasijsní profesor, antisemita, hegelian (viz. pozn. 31).

věří jen na Hegla, ještě snad
na Venuši od Canovy.¹¹²

Můj Campe měl tvář jak Amfitrion¹¹³
a šťastný úsměv dětí,
z očí mu zářila blaženost
jak Madoně při Nanebevzetí.

S chutí jsem jedl, s chutí jsem pil
a musím na to myslet:
„Campe je vskutku velký muž,
všech nakladatelů výkvět.

Jiný by hladem mě utrápil,
kdežto já pěkně si jdu s tím,
dokonce mne i napájí,
jakživ ho neopustím.

Děkuji Tvůrci tam nahoře
že šťávy v révě vřele
a také, že Campeho Julia
mi určil za nakladatele.

Děkuji Tvůrci tam nahoře,
jenž velkým „staň se“ rázem
do moře dal nám ústřice
a rýnské víno na zem.

Jenž rose ústřic v citronech
dal blahodárné zrání -

¹¹² Antonio Canova (1757–1822), velký italský sochař, k jehož nejznámějším dílům náleží Venuše, Amor a Psyché, Napoleon.

¹¹³ Zde: hostitel.

teď přej mi, Otče, tuto noc
jen dobré zažívání.“

Rýnské mě ladí vždy na měkko,
zmizí mi rozpory v hrudi,
potřebu lásky k lidem všem
vroucně v mém nitru budí.

Ven žene mě to z pokoje
do ulic mezi lidí,
kde duše duši hledá si
a po něžné bělosti slídí.

Tehdy se téměř rozplývám
žalostně roztoužený,
každá kočka se šedá mi zdá,
Helenou všechny ženy - -¹¹⁴

A když jsem přišel na Drehbahn,¹¹⁵
spatřil jsem při měsíci
ženský zjev s ňadry plnými,
nádhernou krasavici.

Tvář měla zdravou a kulatou,
v očích modř tyrkysů hraje,
líce jak růže, jak třešně rty,
nos trochu do ruda je.

Škrobená plátěná čepička
na hlavě se jí bělá,

¹¹⁴ Helena – v řecké mytologii dcera Diova a Ledina, manželka krále Menelaa, jež byla unesena Paridem (viz. pozn. 96). Byla prý nejkrásnější ženou své doby.

¹¹⁵ Ulici nevěstek.

tak skládaná je v záhyby,
že věže a cimbuří dělá.

Měla bělostnou tuniku,
sahala jí až k lýtku.
A jaké lýtko! Dorský sloup!
Marně bys hledal výtku.

Přirozenost nejsvětější
z podoby její čiší,
avšak nadlidská zadnice
svědčí o bytosti vyšší.

Přistoupí ke mně a praví mi:
„Bud' vítán na Labi tady,
ač třináct let jsi žil v cizině,
stále jsi stejně mladý.

Snad našel bys krásné duše rád,
jež tak často potkával jsi,
jež s tebou blouznily po celou noc
v té končině plné krásy.

Stohlavá hydra života
je polkla, už nejsou více,
staré časy už nenajdeš
ani své vrstevnice.

Nenajdeš rozmilé květinčky
zbožňované za mlada,
zde kvetly - nyní uvadly,
ve vichru listí s nich padá.

Uvadlé, bez listů, krok osudu
je surově pošlapal asi,
můj příteli, to je pozemský los
vší sladkosti a krásy!“

„Kdo jsi, že hledíš jak dávný sen?“ -
vzkřikl jsem rozčilený -
„Kde bydlíš, smím tě doprovodit,
ty velký zjeve ženy?“

Tu usmála se a pravila:
„Mýlíš se, já jsem ctěná,
poctivá osoba s morálkou,
já nejsem lecjaká žena.

Já nepřivandrovala odněkud
jak Loreтка z Vlach, mamselka,¹¹⁶
věz: jsem bohyně Hammonia,
Hamburku ochranitelka.

Tys, pěvče, zaražen, polekán,
vždyť jindy si vedeš směle!
Chceš ještě stále se mnou jít?
Tak kupředu, neváhej déle.“

Já se však zasmál a zvolal jsem:
„Následuji tě ihned -
jen kráčeť napřed, jdu za tebou
třeba na pekelný výlet!“

¹¹⁶ Loreтка z Vlach – nevěstka.

Jak jsem po úzkém schodišti
vystoupil, nevím ani,
snad perut' duchů průzračných
nahoru pomohla mi.

Zde u Hammonie v komůrce
hodiny rychle míjí.
Bohyně řekla, že míval jsem
vždy její sympatii.

„Vidíš,“ pravila, „dříve mi byl
pěvec nade vše dražší,
který ke zbožné lýře pěl
o našem Mesiáši.

Poprsí milého Klopstocka¹¹⁷
na skříni stojí mi sice,
po léta však už z něho mám
podstavec na čepice.

Tys teď můj miláček, obraz tvůj
visí mi nad postelí,
a pohled', čerstvým vavřínem
je ověčený celý.

Jen, žes mi do synů často ryl,
přiznám se, ty tvé snahy

¹¹⁷ Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) – německý předklasický básník ód na přátelství a lásku a autor „Messiady“, rozsáhlé epické básně o životě Kristově. Volbou této látky a jazykovou kulturou způsobil, že německý jazyk pronikal do šlechtických vrstev, které se mu dříve uzavíraly pro jeho domnělou hrubost a méněcennost.

mě občas v hloubi zranily,
to nesmíš už, můj drahý!

Doufejme, že tě čas vyléčil
jak mnohé už nezdvořáky
a že snášíš nyní líp
dokonce s blázny taky.

Mluv však, proč jsi jel na sever,
jak napadlo tě to asi,
v roční době, kdy venku už
zima se ke slovu hlásí.“

„Ó bohyně,“ - tak jsem promluvil -
„vždy hluboko v lidech byly
myšlenky spící, jež obvykle
se probudí v nepravou chvíli.

Navenek jsem se dobře měl
uvnitř však sklíčen byl jsem,
toužil jsem po vlasti, den ze dne víc
vzrůstala moje tíseň.

Jinak tak lehký francouzský vzduch
začal mi tížit plíce,
já musil do Němec, nabrat dech,
když nechtěl jsem udusit se.

Toužil jsem po vůni rašelin,
po tabákovém dýmu,
noha se chvěla, už aby jen
šlapala německou hlínu.

Vzdychal jsem v noci a toužil jsem
zas vidět starou paní,¹¹⁸
u hráze bydlí; Lotynka¹¹⁹
několik ulic za ní.

Také po starci šlechetném,¹²⁰
jenž často huboval mě
a velkomyslně opatroval,
stýskalo se mi valně.

Chtěl jsem z jeho úst zaslechnout
zase: „Ty kluku hloupá!“,
tohleto vždycky znělo mi
jak hudba, jež k srdci stoupá.

Toužil jsem po modrých dýmech, jež
z německých komínů vlají,
po dolnosaských slavících,
po tichém bukovém háji.

Toužil jsem i po místech muk,
jichž jsem byl kdysi plný,
kde na mladé šíji jsem nosil kříž¹²¹
a na čele korunu s trny.

Plakat jsem chtěl, kde plakal jsem
nejtrpčí slzy kdysi,

¹¹⁸ Matku.

¹¹⁹ Lotynka – básníková sestra.

¹²⁰ Strýci, bankéři a boháči, který synovci odepřel dát za manželku svou dceru a posílal mu za jeho těžké nemoci malou roční rentu.

¹²¹ Láska k sestřenicím Amalii a Teréze, jejíž šťastné a nešťastné osudy jsou zapsány v básníkově „Knize písní“.

toť láska k vlasti, když bláhově
člověk tak zateskní si.

Rád o tom nemluvím, je to jen
nemoc. A stydím se za ni,
před publikem stále ukrývám
hloubku téhle své rány.

Protivná je mi holota,
jež dojmout chce srdce lidská
a vlastenectvím i se vředy
ráda se před lidmi blýská.

Jsou to nestoudní prašivci,
almužnu z lidí vábí -
grešličku popularity
pro Menzla a jeho Šváby.¹²²

Ó bohyně má, tys našla mne
dneska v náladě měkké,
jsem trochu nemocen, léčím se však,
brzy mi bude lépe.

Ano, mám duši churavou,
osvěž mi znavený rozum,
šálek dobrého čaje mi dej,
nezapomeň však na rum.“

¹²² Menzel – srv. pozn. 22; švábi – zde: Němci.

Bohyně čaj s rumem uvaří,
už číše nalita je,
sama však pije jenom rum,
a to bez všeho čaje.

O moje rámě opřela
hlavu v zubaté čapce,
trochu si čapku tím zmačkala -
a pravila mi sladce:

„Často jsem s hrůzou myslila,
jak žiješ v nestoudném středu
frivolních Francouzů v Paříži
a zcela bez dohledu.

Touláš se tam tak dokola,
jaképak vedení tu je,
když věrný německý nakladatel
tě mentorsky nevaruje.

Co jenom svůdných nástrah tam je,
hned naraziš na sylfidu,¹²³
jež nezdravá, a přesnadno
pozbudeš vnitřního klidu.

Zůstaň u nás a nevracej se,
zde jsme ještě dobrých mravů,
i u nás tiše rozkvétá
leccos ti pro zábavu.

¹²³ Zde: svůdkyni.

Zůstaň zde u nás v Německu,
půjde ti líp než dřív k duhu,
jdeme vpřed, poznal jsi zajisté
sám pokrok v našem kruhu.

I censura není tak přísná už,
Hoffmann stárne, je milý,
Obrazy z cest už v mladistvém
hněvu ti nevybílí.

Ty sám jsi starší a mírnější,
do mnohého vpravíš se asi
a v lepším světle uvidíš
dokonce minulé časy.

Kdo říká, že u nás bylo zle,
přehání neupřímně,
otroctví mohls přec uniknout
sebevraždou jak v Římě.

Svobodu myšlení měl všechen lid,
svobodu nesmírné šířky,
omezit musilo se jen těch pár,
co dávali tisknout své knížky.

Soudcovská svévole nevládla,
i demagogovi vskutku,
byť nejhoršímu, se nestalo
nikdy nic bez rozsudku.

Tak zle ještě v Německu nebylo

přes svízele i vady -
věř, nikdo ještě nezemřel
v německém vězení hladu.

V minulých časech leckterý
krásný zjev kvetl lehce,
ve víře, také v pohodlí,
dnes vládne jen zoufalství, skepse.

Praktická vnější svoboda
nám jednou ideál zruší,
který jako sen lilií
čistý jsme nesli v duši.

I naše krásné básnictví
hasne, už je trochu v stínu,
s jinými králi zemře též
Freiligrathův král mouřenínů.¹²⁴

Vnuk bude dosti jíst a pít,
však nepozná klidné chvíle,
blíží se fraška s rámušem
a bude po idyle.

Ó, jen kdybys mlčel, pečeť bych
s té knihy osudu sňala
a v kouzelných zrcadlech bych ti hned,
co přijít má, ukázala.

Co smrtelník nikdy nespátřil,
tobě bych vyjevila.

¹²⁴ Freiligrath – srv. pozn. 58; „Kráľ mouřenínů“ je titul jeho básně.

Budoucnost vlasti - tobě však, ach,
k mlčení schází síla.“

„Můj Bože, bohyně!“ - nadšen jsem vzkřik -
„jaké to štěstí pro mě,
ukaz mi příští Německo,
jak muž chci mlčet skromně.

Jakoukoliv si vyžádáš
přísahu, složit chci ti,
řekni jen, jakou přísahu mám
své mlčení zaručiti?“

Řekla mi: „Jako Eliezer¹²⁵
tak přisahej mi dnes tu,
jak Abrahamovi přisahal,
než vydal se na dlouhou cestu.

Zvedni mi roucho a pod bedra
mi polož ruku čile
a mlčenlivost mi přisahej
v hovoru i ve svém díle!“

Slavnostní chvíle! Jako dech
pravěku zavál by tu,
když skládal jsem svou přísahu
jak předci po prastarém ritu.¹²⁶

Zvedl jsem roucho bohyně,
dlaň vložil pod bedra čile

¹²⁵ Eliezer – Abrahamův starý služebník a správce, kterého Abraham zavázal přísahou, že jeho synu Izákovi přivede manželku z Abrahamovy rodné země.

¹²⁶ Přísaha po prastarém ritu – obřad popsán v bibli, v I. knize Mojžíšově, kap. 24., verš 2–3.

a mlčenlivost jsem přísahal
v hovoru i ve svém díle.

XXVI

Do ruda plála tvář bohyně,
(myslím, že do koruny
jí stoupl rum) - a řekla mi
hlasem, jenž žalu plný:

„Stárnu. Když Hamburk byl založen,
tu jsem se narodila.
Má matka v labském ústí zde
královnou tresek byla.

Můj otec byl velký monarcha,¹²⁷
Carolus Magnus zvaný,
chytřejší než Friedrich Veliký¹²⁸
i mocnější na všechny strany.

V Cáchách je stolice, na které
seděl v den korunovace,
stolice, na níž za noci bděl,
připadla po smrti matce.

Mně odkázala ji matka zas,
ten kus vypadá skromně,
byť by však Rotschild mi vše chtěl dát,
je k nezaplacení pro mě.

¹²⁷ Hammonia odvozuje svůj původ od Karla Velikého.

¹²⁸ Friedrich Veliký – Bedřich II. (1712–1786), pruský král, proslulý bezohledností k svému lidu a krutostí k svým vojskům za sedmileté války. Legendu o něm jako o velkém příznivci německé literatury a německých básníků vyvrací Franz Mehring ve svém díle „Bedřich II. a jeho doba“.

Vidíš tam v koutě židlici,
kůže jí z lenochu visí,
polštáře jsou též děravé,
moli je zničili kdysi.

Přístup však blíž a poduškou
na židli trochu pohni,
kulatou díru uvidíš
a kotel, jenž je pod ní -

Toť kotel čarodějný, v němž
magické síly se vaří,
a strčíš-li hlavu do díry,
budoucnost máš před tváří -

Budoucnost Německa spatříš zde
jak fantom, jenž se houpá,
neděs se, že z toho neřádu
morový výpar stoupá!“

Řekla a smála se podivně,
já nedal se přivést z míry,
zvědavě spěchal jsem hlavu dát
do oné strašlivé díry.

Co uviděl jsem, nezradím,
vždyť slib můj jazyk střeží,
co čichal jsem, mohu povědět,
ó Bože, jenom stěží!

S odporem na pachy vzpomínám,

jež všemu předcházely,
na mrzku, prokletou směsici
juchty a starého zelí.

Jak děsné zápachy, Bože můj,
ke mně pak vzhůru letí,
jak by se začal vybírat hnůj
z žump aspoň šestatřiceti. - - -¹²⁹

Vím sice, co pravil Saint-Just¹³⁰
ve výboru pro blaho lidu:
že růžový olej s mošusem
není lék pro velkou bídu -

leč budoucnost Německa voněla,
že předčila představy smělé,
které kdy mohl mít můj nos -
nesnesl jsem to déle...

ztratil jsem smysly, a když jsem
otevřel oči zase,
o širokou hrud' bohyně
má hlava opírá se.

Její zrak blýskal, ret jí žhnul
a chřípím běželo chvění,
jak bakchantka objala básníka¹³¹
a zpívá u vytržení:
„Je v Thule král, jenž pohár má,¹³²

¹²⁹ Narážka na tolikéž německých státečků.

¹³⁰ Antoine Saint-Just (1767–1794) – radikální člen Konventu, přítel Robespierův, popravený za revoluce.

¹³¹ Bakchantka – kněžka doprovázející římského boha révy Bakcha, zpitá orgiemi vína a lásky.

¹³² Heine tu podobně jako ve své básni „Nový Alexandr“ paroduje Goethovu baladu „Král v Thule“. Tím novým Alexandrem je ovšem pruský král, živitel a ochránce každé reakce, zejména tzv. historické školy, která, chtějíc

nade vše si ho cení,
když z poháru se napije,
hned tone v opojení.

Pak se mu vynoří myšlenky,
jež sotva nasnadě jsou,
pak také chápe a rozkáže,
ať po tobě, dítě, pasou.

Na sever nechod' a krále se chraň,
jenž v Thule má plné stoly,
žandárů střež se a strážníků
i historické školy.

V Hamburku zůstaň, miluji tě,
pij tu a hoduj se mnou
víno a ústřice přítomnosti,
zapomeň budoucnost temnou.

Víko sem! Ať naše radost je
zápachem nezkalena -
ráda tě mám, jak žádného
poetu v Německu žena.

Líbám tě, při tom cítím, jak
tvůj genius ve mně plane,
mé duše se kouzlo zmocňuje
nádherné, nepoznané.

vyhovět nelidskému královu režimu, podlézavě teoreticky zdůvodňovala feudální pojetí práva a soudní praxe. Ve své stati „Rozličné pojímání dějin“ napadá Heine zejména Savignyho, člena této historické školy, tehdejšího pruského ministra spravedlnosti, který přítomné době odpírá jakékoli právo na vlastní zákonodárství a zakazuje odchylovat se od přežitého římského práva. Heine a Goethe, dva velikáni německé literatury, se spolu setkali pouze jednou – oba však byli setkáním zklamáni. (L. B.)

Jako by zpívali ponocní
v ulicích, tak u srdce mi je,
toť hymen, má sladká rozkoši,¹³³
toť svatební melodie.

Teď přijedou sluhové na koních,
pochodně nesou skvělé,
v důstojném tanci pochodní
vedou si mile a směle.

I slavný a moudrý senát jde
a přijdou i mistři cechu!
Pan starosta si odkašlá
a nabírá k řeči dechu.

V zářících uniformách jde sbor
všech cizích diplomatů,
gratulují nám s výhradou
ve jménu sousedních států.

Jdou deputace duchovních,
rabíni s pastory v šiku -
Ach! S censorskými nůžkami
Hoffmann hned za nimi tu!

Nůžky mu v ruce zařinčí,
divoký druh - toť jisto -
po těle pase - stříh do masa -
bylo to nejlepší místo.“

¹³³ Hymen – řecký svatební zpěv, píseň, která se zpívala při svatební hostině nebo kterou zpívali průvodci nevěstini, odvádějící ji z otcovského domu.

XXVII

S čím ještě v noci zázračné
seznámil jsem se novým,
raději v teplých letních dnech
vám někdy jindy povím.

Rod pokrytců dnes zaniká,
buď za to Bohu chvála,
na lživou nemoc zachází,
ta nemoc život ho stála.

Vyrůstá nám už nový rod,
je bez šminky a bludů,
svobodně myslí a raduje se,
tomu vše zvěstovat budu.

Už hrdost i dobrotu básníka
chápe mládež, jež pučí
a na jeho srdci hřeje se,
na jeho slunné duši.

Mé srdce je světlo milostné
a čisté a cudné jak plamen;
nejušlechtilějšími Graciemi¹³⁴
byl hlas mé lyry sladěn.

Je to táž lyra, již otec můj
před časy rozezníval,

¹³⁴ Gracie – římská bohyně půvabu.

pan Aristofanes, nebožtík,
co miláček Camén býval.¹³⁵

Je to táž lýra, na níž pěl
o Paistheterovi tady,
jenž o Basileu se ucházel
a s ní se zmocnil vlády.

Poslední zpěv jsem se pokusil
jak závěr „Ptáků“ skládat,¹³⁶
ti zajisté jsou nejlepší
ze všech otcových dramát.

„Žáby“ jsou také výborné.
V překladu do němčiny,
aby se pan král pobavil,
hrají je v Berlíně nyní.

Král tu hru miluje. Svědčí tím,
že antický vkus nemá slabý.
Starého bavil však mnohem víc
moderní kvákot žabí.

Král tu hru miluje. Kdyby však
autor žil ještě pln zpěvu,
neradil bych mu, aby šel
do Pruska na návštěvu.

Ten pravý Aristofanes
zdráv vyšel by chudák stěží,

¹³⁵ Camény – bohyně pramenů, básnictví a zpěvu.

¹³⁶ „Ptáci“ - Heine se s Hammonii zasubuje asi tak, jako se v „Ptácích“, veselohře, kterou z Aristofanova díla vedle jeho „Žab“ Heine nejvíce cenil, zasubují Paistheteros a Basileia.

spatřili bychom brzy, jak
chór žandarmů jej střeží.

Hned nadávat, místo být způsobná,
by svolení dostala chátra,
na policii by rozkaz šel,¹³⁷
ať po šlechtěném se pátrá.

Ó králi! Dobrou radu znám,
mám tě rád, pošlu ti ji,
jen uctívej mrtvé básníky,
však šetři těch, co žijí.

Živoucí básníky neurážej,
plamenné mají zbraně,
horší než blesky Joviše,
vždyť básník připad i na ně.

Starý či nový Bůh, urážej
celého Olympu kliku,
a navrch velkého Jehovu,
zastav však u básníků.

Bohové tvrdě sic trestají
člověka za zlé věci,
pekelný oheň je horký dost,
tam musíš se smažit a péci -

však svatí jsou, jež ze žáru
hříšníka vymodlí si,

¹³⁷ Prusko vydalo na Heina zatykač dvakrát: 16. dubna 1844 a 21. prosince téhož roku.

dar kostelům, mše zádušní,
toť přímľuva polehčující.

V soudný den Kristus sestoupí,
rozrazí pekelné brány,
ač bude soudit s přísností,
uklouzne leckterý známý.

Pekla jsou však, z nichž zajatý
neujde dozajista,
zde marna modlitba, bez moci
je odpuštění Krista.

Zda neznáš peklo Dantovo¹³⁸
s děsnými tercinami?
Koho zde básník uzamkne,
žádný Bůh nezachrání -

Na přímľuvu Boha či Ježíše
pějící plamen nedbá!
Pozor, ať do toho pekla tě
nepošle naše kletba!

¹³⁸ Dante Alighieri (1265–1321) – velký italský epický básník. Jeho „Božská komedie“ se rozpadá ve tři části: Peklo, Očistec, Ráj. Jeho oblíbeným metrem jsou terciny.